

О БОЖАНСКИМ ИМЕНИМА /Per^ tî n I je<njn Ñnom&tjn/

Усне потопивиши у блистави ум, Богом исцртан,

Преуносиши лепоту свештених имена,

Певајући и након смрти животомудром речју благогласне химне.

Сасвештенику Тимотеју свештеник Дионисије

Прва глава: Каква је сврха списа и какво предање о божанским именима

Глава друга: О сједињеној и раздвојеној теологији, и шта је божанско сједињавање и разједињавање

Глава трећа: У чему се завршава сила молитве, о блаженном Јеротеју, о благоуподобљавању и о теолошком писању

Глава четврта: О именима „Добро”, „Светло”, „Красота”, „Љубав”, „Екстаза/Истој”, „Рвање”, о томе, да зла нема, да оно није од Суштог и није у броју суштих

Глава пета: О имену „Сушти”, и о првообразима у њему

Глава шеста: О имену „Живот”

Глава седма: О именима „Премудрост”, „Ум”, „Реч”, „Истина”, „Вера”

Глава осма: О именима „Сила”, „Праведност”, „Спасење”, „Избављење”; и о неједнакостима у њима

Глава девета: О именима „Велики”, „Мали”, „Тај”, „Други”, „Подобан”, „Неподобан”, „Покој”, „Кретање”, „Првенство /Равночланост (једнакост)”

Глава десета: О именима „Сведржитељ” и „Стари дани”, и овде о вечности и о времену

Глава једанаеста: О имену „Светло”, о томе, шта значи „Бивствовање-само-по-себи”, шта је „Живот-сам-по-себи”, „Сила-сама-по-себи” и друго, изражено на такав начин

Глава дванаеста: О именима „Свето светих”, „Цар царева, „Господ господара”, „Бог богова”

Глава тринаеста: О именима „Савршен” и „Један”

Глава прва

КАКВА ЈЕ СВРХА СПИСА, И КАКВО ЈЕ ПРЕДАЊЕ О БОЖАНСКИМ ИМЕНИМА

1. А сада, о блажени, после Богословских одломака, прелазимо на разјашњавање, колико је то могуће, божанских имена. И да нам буде правило да подржавамо истински смисао тога, што се говори о Богу, „не по убеђујућим речима удске мудрости, већ у појави покретаном силом духа” (1 Кор. 2, 4) богослова, какво нас неизразиво и недостижно сједињава са неисказивим и недокучивим далеко боље, него што је то доступно нашој спесној и умственој сили и енергији.

Сасвим не одговара да сме да се каже или помисли нешто о надсуштвеној и скривеној божанствености сем тога, што нам је боговидно прочитано свештеним изрекама. Када њихово незнање превазилази реч, ум и суштина надсуштвености ваља да јој посвете оне, који се усмеравају према горњем, колико се сјај богоначелних изрека открива, и ко због виших обасјавања облачи своје стремљење божанском разборитошћу и благочестивошћу. Јер, ако је неопходно да се бар мало верује свемудром и најистинитијем богословљу, божанско се открива и бива пријемчиво у сагласности са способношћу сваког од умова, при чему богоначелна благод у спасоносној праведности на начин сходан божанском дели безмерност као неодговарајућу од меривога.

Као за чувствено неуловиво и невидљиво умствено, а за наделјиво обликом и ликом једноставно и што нема лика, и за обликовано у виду тела неосетљива и безлична неоформљеност бестелесног, тако сагласно тој речи истине, изнад суштине сеналази надсуштвена неодређеност, те јединство изнад умова што превасходи

ум. И никаквом мишљу не надвладава мисао недостижног једног; те никаквом речју превасходна реч Добро није изразива; Једно, чинећи једном сваку јединицу, Надсуштаствена суштина, Ум непомислив, Реч неизрецива, Несвесност, Непомисливост и Безименост, сушта за друге, већ и сва бића ликом, Узрок свеопштег бивствовања, који сам није сушти јер пребива иза граница сваке суштине, каква је она сама сада и у лику доступном за сазнање, дозволи, може да се открије.

2. Не одговара, како је било речено, да сме да се каже нешто или размисли о тој надсуштаственој и скривеној божанскости осим тога, што нам је боговидно прочитано свештеним изрекама. Јер какво би то било поимање и посматрање њено, како се она сама одговарајући Добру ликом саопштила у изрекама, неприступачно за све постојеће, тако како је она надсуштински иза граница свега. И наћи ћеш, да ју је много богослова опевало не само као невидљиву и необухватну, већ и као недоступну за истраживања и изучавања, зато што нема никаквих знакова тога, да би неко проникао у њену скривену безграничност.

Једнако пак Добро није сасвим неучествујуће ничему из суштог, већ покренувши само у Себи Самом извор Свог надсуштаственог светла, Оно се ликом сличним Добру јавља сијањима, сразмерним сваком од бића, те узвишава до могућег посматрања, приопштења и уподобљавања Њему свештених умова, колико је дозвољено, одговарајући свештеном лику за оне који стреме Њему, не охлећи се у самоувереној ослабљености на више, чему услеђује богојављење и не моћно саисказујуће надоле, према лошијем, већ крепко стојећи и неотклоњиво се устремљујући према сијајућем им светлу, са свештеном побожношћу разборито и божански окрилаћени саизмеривом љубављу допуштених обасјавања.

3. Повинујући се тим богоначелним узусима, који управља свим светим порецима наднебеских суштина, што превазилазе ум и суштину и тајну богоначелности свештеним без охолости истраживањима умственом благочашћу, а неизречено пак разборитим тиховањем, усмеравамо се на сусрет са зракама, које нам сијају из свештених Речи, њиховим светлом знани за богоначелне песмопеве, које су им од света посвећиване, надахнуте свештеним песмословљем, на посматрање сразмерно од њих нам дарованим бо-

гоначелних светала, за опевање благодатног Начела сваког свештеничког светлојављања тако, како је Оно Само Себе изразило у свештеним изрекама. На пример, да је Оно Узрок свега, Начело, Суштина и Живот; од њега потичуће призивање и установљивање, оних који су склизнули томе да губе божанствени образ, понављање и поновно формирање, што се колебају од некаквог нечастивог потресања свештеног утврђења; безопасно за истрајне, вођство, који помажу узлазећима да узиђу к Њему увис; обасјање просвећених, свештеноначелство посвећених, богоначелство обожујућих, једноставност опраштајућих, јединство обухватајућих, надначелно надсуштинско начело сваког начела, добри давалац скривеног, колико је то могуће; те просто речено, Живот живућег и Суштина суштаствујућег, Начело сваког живота и суштине и Узрок Који у сили уводи биће у бивствовање и блакости која га тамо подржава.

4. Томе смо научени божанским изрекама. И наћи ћеш да је свако, може се рећи, свештено песмопевање богослова, објашњавајући и опевајући богоделатне наступе Богоначела, припремају божанска имена. Тако видимо, да како се у сваком богословском делу богоначелство свештено пева или као Монада и Јединица, по узроку једноставности и јединства надприродне недељивости, по којој смо уједињени као сједињујућој, те сабиремо и боговидну монаду и богоподобно јединство, или као тројица по узроку трипостасног јављања надсуштаствене плодности, из које производи и сагласно се којој „има свака отаџбина на небу и на земљи” (*Ефес. 3, 15*); или као Узрок свега постојећег, уколико је све било доведено у бивствовање захваљујући Његовом творачком суштином блакости или као Премудро и Прелепо, као очувавајуће све постојеће не нарушавајући његову сопствену природу, те као испуњавање сваког божанског склада и свештене лепоте; посебно као Човекољубиво, уколико је Оно заиста и потпуно једној од Својих ипостазу саопштило нашу природу, самим тим призивајући Себи и узвисивши људску удаљеност, од које је био неисказиво састављен једино Исус, па самим тим протезање времена примио Вечно, те унутар наше природе показао се надсуштински Превазилазећи сваки поредак сваке природе, очувавајући пребивалиште Својих својстава неизмењеним и несливеним. И остали, колико их је, који божанствено делују светлом које нам је објашњиво даровало

тајно предање наших богонадахнутих вођа. У томе смо и ми били учени, колико је то за нас сада могуће, посредством свештених завеса својственог изрекама и свештеноначелном предању човекољубља, које опрема умствено чулним, надсуштаствено постојећим, облачеће у обличја и видове неоформљено и које вида нема, натприродну лишену лика једноставност разноврсним делимичним симболима умножаваног и изображаваног. А тада, када постанемо бестелесни /нетљени/ и бесмртни и уподобимо се најблаженијег покоја својственог Христу и „увек”, сагласно Писму, „будемо с Господом” (7 Фес. 4, 17), тада ћемо показивати видљиво богојављење у пречистим виђењима, која нас обасјавају најсветлијим сијањем, као ученике за време оног најбожанскијег Преображења, неострашћеним и нематеријалним умом учествујући у Његовим умственим светлодавањима и ум превасходећим сједињењима, када се на непознат и блажен начин у најбожанственијем подражавању наднебеских умова, покажемо достижним за небеске зраке, јер, како говори истина Писма, бићемо „равни анђелима” и „синовима Божијим, будући да смо синови воскресјења” (Лк. 20, 36). Колико је могуће, и сада се користимо говорећи о божанском, нама доступним симболима, а од њих се по мери снага опет усредоточујемо ка једноставној и сједињавајућој истини унмих посматрања, те након сваког нам својственог разумевања боговиђења, прекидамо умствену делатност и достижемо, у мери могућности, надсуштаственост светла, у коме сва одређења свих разума у вишем степену неизречено претходе, какво светло није могуће ни помислити, ни описати, нити на било какав начин разматрати, уколико је оно иза граница свега, пренесазнатљиво и надсуштински садржи у себи пре остваривања граница свеостварујућих се разума и сила и све сасвим недостижно за све, који пребивају изнад наднебеских умова, силом. Па ако је свако сазнање повезано са бићем и у бићу има границу, то налазећи се иза граница суштине /бића, бивства/, налази се и иза граница сваког сазнања.

5. И ако Оно превазилази сваку реч и свако знање и пребива и изнад било ког ума и суштине, обухватајући сва бића /сушто/, обједињујући, показујући и обухватајући отпре, Само пак будући за све сасвим необухватљиво, нити пријемчиво /прихватљиво/ ни чулом, ни уображавањем, ни суђењем, ни именом, ни речју, ни

тицањем, ни сазнањем, како да напишемо спис „О божанским именима”, када се надсуштаствено Божанство показује неназивљивим и пребивајућим изнад имена?

Али, како смо рекли у „Богословним огледима”, о Једном, Непознавајућем, Надсуштинском, Самопосебно Добром, какво Оно само може да буде, имам у виду тројичну, по божанском једнаку и у добру Јединицу, коју ни рећи ни помислити није могуће. Али и анђелослична сједињења светих сила, које следи да се назову било јављањима, било предањима надсазнајног и пресветлог Добра, ни речима ни сазнању неподлежећи и бивају знани само анђелима, који су удостојени тога, што је више од њиховог анђеоског знања.

Сједињавајући се са таквима, подражавајући анђеле по могућности, боговидни умови, уколико по прекидајућој умственој делатности проиходи сједињење обожених умова са надбожанским светлом, опевају то на најсходнији начин путем порицања свега суштог /бића, постојећег/, до тог степена како су заиста и натприродно посвећени најблаженијем сједињењу с тиме, што са јавља као Узрок свега постојећег, а Само пак /као/ Ништа, као свему надсуштаствено онострано.

Надсуштаствену пак богоначелност, какво би пак било предоброта надприпадног, не ваља да се опева од иког, ко љуби истину која превазилази сваку истину, ни као реч или сила, ни као ум или живот, или суштина, но као свакоме својству, кретању, животу, уобразиљи, мњењу, имену, речи, мисли, размишљању, суштини, саставу, пребивању, јединству, одређењу, неодређености, свему томе што постоји превасходно оностраном. Уколико пак, будући да је бивствовање добра, самом чињеницом свог бивствовања Он се очитује као узрок свега постојећег, благоданачелна промицао богоначела следује да се опева, исходећи из свега Њиме причињеног, зато што је у Њему све и ради Њега, и Он постоји пре свега, и све се у Њему састоји, и Његово бивствовање је узрок појаве и пребивања свега, и све Га жели: умни и разумни разумно, нижи од њих чувствено, а остали било одговарајући кретању живог, било као ствари, на одговарајући начин налик држањима.

6. Знајући то, богослови Га поевавају као безименог, те као саобразног сваком имену. Он је безимен, казују, зато што је бого-

начелство рекло у једном симболичком богојављењу из реда тајанствених боговиђења, према оном који пита „Какви је име Твоје?” и као да га одводи од сваког знања Божијег имена: „Зашто питаш за Моје име? Оно је чудесно” (*Пост. 32, 29*). И не очитује ли се као заиста задивљујуће да „име, које је више од сваког имена” (*Флп. 2, 9*), бива названо, постојећи „изнад сваког имена, именујућег и у том веку и у будућем” (*уп. Ефесцима, 1, 27*)?

Многоимен је пак Он зато што Га представљају говорећим: „Ја сам Сушти” „Ја есмь Сущий” (*Јсх. 3, 14*), „Живот” (*Јн. 14, 6*), „Светло” (*Јн. 8, 12*), „Бог” (*Пост. 28, 13*), „Истина” (*Јн. 14, 6*), и у исто време ти богомудри опевају Узрок свега, позајмљујући имена из свега Њиме причињеног, као оно: „Добар” (*Мт. 19, 17*), „Прелеп” (*Пс. 26, 4*), „Мудри”, „Љубљени” (*Ис. 5, 7*), „Бог богова” (*Пс. 49, 1*), „Господ господа” (*Јас. 135, 3*), „Светиња Светих”, „Вечни” (*Другокњ. 33, 27*), „Сушти” (*Иск. 3, 14*), и „Узрок векова”, „Давалац Живота”, „Премудрост” (*Прич. 9, Откр. 1, 30*), „Ум” (*1 Кор. 2, 16*), „Реч” (*Јн. 1, 1*), „Сведочећи”, „Који је овладао отпре свим скровиштима сваког знања” (*уп. Кол. 2, 3*), „Сила”, „Властелин”, „Цар царујућих”, „Стародневни” (*Дан. 7, 9.*), „Нестарћи и Неизмењив”, „Спасење”, „Праведност” (*уп. Јер. 23, 6*), „Освећење” (*Откр. 1, 30*), „Избављење (*тамо*, „Који превазилази све величине” и присутан „У дисању танком”. Говори такође да је Оно у умовима, у душама, у телима, у небу и на земљи, заједно с тим Само у Себи, у свету, окупруг света, над светом, над небом, над постојећим; називају Га сунцем, звездом, „ватром”, „водом”, „духом”, росом, облацима, бојама, каменом, свим постојећим и ничеим од бића.

7. На тај начин, према свеопштом све превазилазећем Узроку припада и анонимност, и сва имена постојећег као према садашњој Василиси /Царици/ свега, од Које све зависи и Којој све припада као Узроку, као Начелу, као Завршетку. Одговарајући Писму, Она се јавља „свим у свему” и с правом се опева као Основа свега, Која све започиње, Која доводи до савршенства и довршава, свему заштита и подршка, Која све привлачи Себи и сачињава то обједињавање, незадрживо и онострано. Јер Она није само Узрок везе, живота, или савршенства, не би ли из свега само од једног или другог од тих заснивања било названо надименском доб-

ротом; све постојеће Она је одраније једноставно и неограничено садржавала у Себи свеспроведећим и испуњен добрима Свог једног Безузрочног промисла, и свим бићима по природи се и опева и назива.

8. На тај начин, богослови позајмљују имена за Њу не само од свеопште и делимичне промисли, или предмета предутемељења, већ и из неких божанских виђења, обасјавши посвећене или пророке у свештеним храмовима или на другим местима. Превасходећу и сваког имена Доброту они називају именима сад једног, сад другог узрока и силе, сада придајући било људска, било ватрена, било јантарна обличја и вид, певајући за Њу: „очи” (*Пс. 11, 4; 90, 8*), „уши” (*Јак. 5, 4*), „власи” (*Дан. 7, 9*), „лице” (*Пс. 33, 17*), „руке” (*Јов 10, 8*), „бедро”, „крила” (*Пс. 90, 4*), „плећи” (*тамо*), „позадина” (*Другокњ. 33, 23*) и „ноге” (*тамо 24, 10*). Они је снабдевају векнама (*Откр. 14, 14*), престолима (*Јез. 1, 26*), пехарима, чашама (*Пс. 74, 9; Прич. 9, 2-3*) и другим стварима пуним тајанственог смисла, о којима ћемо рећи, по мери снага, у „Симболичком богословљу”.

А сада, прикупивши из Писма то, што има однос ка садашњем саставу, и користећи се реченим као неким правилом, гледајући на њега, прелазимо на раскривање умодостижућих Божијих имена. И како то захтева јерархијски устав, сваки пут, када богословимо, дужни смо да сагледавамо зрачећу од Бога мишљу, која очитују виђења од Бога и посматрање и свештене уши представља разјашњењима свештених имена Божијих, на светом свето, сагласно божанском предању, оснивајући и ограђујући Га од смешкова и глумљења непосвећених, где је важно да ли се уопште налазе такви људи, који их самим тим избевају од богоборства.

И тебе, о добри Тимотеју, потребно је да одвојиш себе од таквих ствари, следећи најсветије правило да не говори и не показује непосвећеним ништа божанствено. Не да ми Бог да боголепо опевам добродојствену многоименост називаном и неименујућој божанскости и да не одваја „реч Истине” од мојих уста.

Глава друга

О СЈЕДИЊЕНОМ И ПОДЕЉНОМ БОГОСЛОВЉУ, И ДА ЈЕ ТАКВО БОЖАНСКО СЈЕДИЊЕЊЕ И ДЕОБА

1. Као сврховито богоначелно бивствовање одређујуће и објављујуће, када се и не би појављивало, Писмом је опевана доброта сама по себи. Јер да ли је из свештеног богословља могуће извући нешто друго, када оно казује, да је томе учила сама богоначелност, рекавши: „Што Ме питаш о добру? Нико није добар, осим Бога јединог” (уп. *Мт. 19, 17*).

Као што смо изложили и разјаснили на другом месту, сва имена која приличе Богу увек се певају Писмом не као да се односе на неки део, већ на сву божанскост у свој њеној целовитости, свепштости и пуноћи, и сви су они неподељено, напосто, безусловно и уцело примењиви на сву сврсисходност васионе и пуне божанствености. И ако, како смо оценили у „Богословским одељцима”, неко утврди да то није речено за сву божанскост, тај се дрзнуо да неосновано хули и дели пресједињену Јединицу.

Одговара на тај начин, да се каже, да се то односи на сву божанскост. Па и Сама је благоприродна Реч казала: „Ја сам добар” (уп. *Мт. 20, 15; Јн. 10, 11*), а један од богонадахнутих Пророка пева Дух као добар (*Пс. 142, 10*). И опет пак, ако кажу, да се речи „Ја сам Сушти” (*Исх. 3, 14*) односе на сву божанскост, већ само на један њен део, како ће они да приме речи: „То говори Сушти, који је био и долази, Сведржител” (*Откр. 1, 8*) и „Ти пак пребиваш” (*Пс. 101, 27*), а такође „Дух истински”, „Сушти”, „од Оца исходећи” (*Јн. 15, 26*)!

И ако Животоначелство није целовито, како они говоре, може ли да буде истинито свештено слово, које гласи: „Како Отац васкрсава мртва и оживљава, тако и Син оживљава кога хоће” (*Јн. 5, 21*), и да „Дух животвори” (*Јн. 6, 63*). Уколико пак сва божанскост ваља да господари над свим, сматрам да је немогуће рећи да ли се то тиче Богородичне божанствености, или Синовства; колико ли пута богословље говори „Господ” о Оцу и колико пута о Сину. Но као Господ се појављује такође и Дух (уп. *2 Кор. 3, 17*).

Имена „Добро”, „Мудрост” примењују се на све божанско, једнако и имена „Светло”, „Боготворећи”, „Узрок” и све, што припада свем богоначелству, укључујући Писмо за свако благодетелно славословље и у сажетом виду, на пример: „Сав од Бога” (*1 Кор. 11, 12*), и пространим ликом, на пример: „Све кроз Њега и у Њему било је саздано” (уп. *Ин. 1, 3; Рим. 11, 36*), Све се у Њему саставило”, „Пошаљеш Духа Твог и сачекаће” (*Пс. 103, 30*). И могуће је рећи једном речи, као да је речено Самом богоначелном Речју: „Ја и Отац смо једно” (*Јн. 10, 30*) и „Све што има Отац, Моје је” и „Све Моје је Твоје, и Твоје Моје” (уп. *Јн. 16, 15*).

И, опет пак, припадно је Оцу и Њему он прилаже као опште достојанство у једнаком степену такође према богоначелном Духу, попут божанствених дела, светиња, истичући и неоскудевајући узрок и раздавање боголепших дарова. И ја мислим, да нико од оних, ко је отхрањен неизокренутим мислима божанског Писма, неће покренути спор с тим, који је по богосавршеној Речи у свему што приличи божанскости, присутно у богоначелности у свој њеној пуноћи.

Рекавши о томе овде укратко и местимично, а на другом месту довољно и помоћу Писма показавши и установивши, какво нам целокупно богоименовање предстоји да разјаснимо, примењиваћемо га на сву пуноћу божанскости.

2. Ако пак неко каже да самим тиме ми приносимо сливање у боголепу деобу, не сматрамо тај приговор одрживим, да би и њега самог могао да убеди у своју истинитост. А ако се нађе неко, ко се уопште противи Писму, тај ће да се покаже сасвим далек нашој философији, и ако се он пак није забавио тиме, да из Писма извуче за себе богомудрост, зашто да се трудимо да га обучимо богословском знању? Ако он обраћа пажњу на истину Писма, тад ћемо и ми, користећи се тим мерилом и светлом за њену заштиту, у мери наших снага, неотклоњиво да идемо, казујући да се једно богословље предаје сједињењу, а друго деобама, и није дозвољено сједињено делити, нити раздељено сливати, већ те, који му следују, дужни су по мери снага да се усмеравају ка божанским сијањима. И примивши одатле божанска објашњења као неко најлепше мерило истине, потрудићемо се да прикупимо тамошње скривено у самог себе, не прибављајући према њему и не узима-

јући и не изокрећући, с пажњом на Писмо забринути и њиховом бригом налазимо силу њихове заштите.

3. Обједињавајућа се именована односе на цело Божанство, што смо помоћу Писма потпуније показали у „Богословским одломцима”. Такво је „Предобро”, „Пребожанско”, „Пресуштаствено”, „Преживо”, „Премудро”; а такође сви изрази порицања, који претпостављају првенственост, те сва поимања узрочности, попут „Благо”, „Лепота”, „Сушто”, „Животорађајуће”, „Мудро” и сва друга именована, које Узрок свега доброг добија по својим добротолепим даровима.

Знаци подељености као надсуштаствена имена и својствености Оца, Сина и Духа: они никако не могу да буду представљени или употребљени као потпуно општи. Одељеним се читује, сем тога, савршено и неоповргиво бивствовање Исуса у нашој природи, а такође све с тиме повезане суштинске тајне човекољубља.

4. Једнако ми се пак чини, да нам се ваља вратити назад, да би се боље објаснио лик божанског јединства и различитости, да би све наше расуђивање било разумљиво, не садржавајући ништа двосмислено и нетачно, раскривајући мисли по могућности читко /разговетно/, јасно и стројно /устројено/.

Јер, као што смо казивали на другом месту, људи који су посвећени у свештена предања нашег богословља, почињу са божанским јединством скривена и неодговарајућа надпребивања пренеизрецивог и пренесазнатљивог постојања, а деобама пак добротолепих иступања изнутра и његовог објашњења. Следећи Свето Писмо они казују, да и у споменутом јединству, а такође и у деобама постоје нека властита њима сједињења и раздвајања.

У божанском јединству тј. пресуштаствености, једно и опште за начелну Тројицу пројављује се надсуштаствено постојање, пребожанска божанскост, предобра доброта, све премашујућа, превазилазећа каква год да била истовремена посебност прејденоначелно јединство, тиховање, многогласје, утврђивање свега, порицање свега, оно што надвисује свако потврђивање и одрицање, присуство и пребивање начелних ипостазни, ако је тако могуће рећи, једних у другим, сасвим преобједињених, али ни једним делом несливених, попут тог, користимо ли се примером из чулне и нама блиске сфере, као светло сваког од светионика, који се налазе

у једној соби, сасвим пронице у светло других и остаје посебним, очувавајући у односу са другима своје особености; сједињава се с еим у разликовању и разликујући се, сједињава. И када је у соби много светионика, видимо да се светло сваког од њих слива у једно нераздељиво светлење, те мислим, нико нема снагу да пронизано у општем светлу ваздуху разликује светло једног од светионика од светла другог и да види једног од њих не видећи другог, уколико су сви они несливено растворени један у другом.

Ако пак неко изнесе један од светионика из куће, изнеће ће потпуно и сво његово светло, не повлачећи ни једно од других светала за собом и не остављајући своје другима. А када је имало места, као што сам рекао, најпотпуније сједињавање сваког од њих са сваким другим, без икаквог мешања и сливања било каквих саставних њихових делова, при чему је светло било источено нематеријалном ватром у садашњем материјалном телу, ваздуху.

Зато ми говорим, да пресуштаствено јединство превазилази не само јединство у телесној средини, већ и јединство душа и самих умова, којима је несливено и надсветски овладало у пуном проницању једног другим боговидних пренебеских светала, захваљујући учешћу по мери снага, у све превазилазећем јединству.

5. Осим тога што у самом јединству свака од начелних ипостазни очувава, као што сам већ рекао, своје властито бивствовање, не мешајући се и не сливајући се са другима, надсуштаствени богослови казују и о још једном разликовању: не може да буде окренуто наопаке све све што се односи на пресуштаствено богорађање: као јединствени Извор пресуштаствене божанскости јавља се Отац, Син пак није Отац, и Отац није Син; и химне светог очувају посебне хвале за сваку од богоначелних ипостазни.

Ето знакова једињења и делења, који одговарају неисказивом јединству и подељености.

Ако је благолепи излаз унутар саме божанске надјединице Добра, по узроку Њене величине и испуњености, знак божанске дељивости, тада се као знаци јединства појављују произлажења по божанским дељењима незадрживо дељење добара, саздавање нових бића, њихово оживотворавање, опремање њихово разумом и други дарови свепричињавајуће Благости, у саодговарању са чиме, по причешћу и деоницима и опева се непричесно Причешћујућа.

И то је присутно у свој уопште, обједињеној и једној Божанствености, да Она се она свак пеикључује сваком од учествујућих, и нико не учествује без неког Њеног дела. Сагласно са тиме, сви који се налазе на кружници пречника присутни су у њеном средишту, те отисци печата имају много заједничког с њеним оригиналом: оригинал сав присуствује у сваком од отисака и ни у једном од њих, сем неким својим делом. Неучествовање свеузрочне Божанствености и то превазилази, уколико је није могуће ни дотаћи, нити постоје каква друга средства због сједињавања с Њом у приопштавању учествујућих.

6. И ако неко каже да печат није код свих отисака у целини видљив и сам, томе није узрок печат (уколико је он један и исти у свим случајевима), него различитост особености примајућег материјала чини дефекте у отисцима једног и истог целог печатања. Тао, ако се материјал покаже меким, пластичним, глатким, и пријемчивим, а не непријемчивим и жестоком, не рапавим, не замућеним, добиће се чисти, јасан и ранији отисак. Ако неко од набројаних својстава недостаје, то се чини узроком дефекта, нејасности и неповољности отиска и многог другог, што проистиче у неуспелом садодиривању.

Од општег благолепог дејства Божијег у нашој природи, одељујући пуно и истинско примање од нас наше суштине, иувршено ради нас пресуштаственом Речју, и Његова деловања и страдања, боља, превасходна Његова дела људског богодејствовања. Како Отац и Дух ниуколико нису саучествовали у томе са Речју, ако само неко не каже, да само захваљујући благолепом и човекољубивим јединству воље и општем вишем неизразивом богодејствовању све то за нас извршио Онај, Који пребива као Бог и Божија Реч неизмењиво. Сагласно с тиме и ми се трудимо, говорећи, и да сјединимо божанско, и да поделимо, уколико је само божанско и једно и дели се.

7. Ти боголепи узроци видова јединства и деобе, које смо нашли у Писму, по могућности смо изложили у „Богословским одломцима”, казујући о свакој од њих, неке од њих раскривши истинским речима и објаснивши, обративши свештени и непомућени ум на светла виђења Писма, а другима као ка тајнама, у одговарању са превазилазећим могућностима умног достизања божанског предања учествовањем.

Када се све божанско које нам је прочитано, сазнаје само путем саучествовања, какво је оно у свом начелу и заснованости, то је више од ума, више од сваке суштине и сазнања. Тада пак када називамо Богом, Животом, Суштином, Светлом или Речју пресуштаствену Скривеност, имамо у виду не нешто друго као исходећу из Ње у нашу средину силу, боготворно, саздавајући суштину, произвођење живота и дарујуће премудрости. Ми јој прилазимо само остављајући се сваке умске делатности, не знајући ни за какво обожење, ни живот, ни суштину, које би тачно одговарале оностраним све превасходећем Узроку.

Такође и то, што се извором божанствености јавља Отац, а Син и Дух као производи богорађајућег божанства, ако је тако могуће рећи, изданци богорастења, цветови свог рода, или пресуштаствена светла, ми смо прихватили из светог Писма. А на који је начин то такво, немогуће је и рећи и помишљати.

8. Сва сила наше умствене делатности пружа нам способност да поимамо само то, да је свако представљање о божанском Очинству и Синовству дато и нама, и наднебеским силама оностраним свему Оцначелством и Синачелством, захваљујући Којима боговидећи умови постају називани и боговима, синовима Божијим и очевима богова, реч је на крају о очинству и синовству у духовном смислу, тј. о бестелесном јављању, нематеријалном, умосагледивом, да богочелни Дух пребива изнад сваке умствене нетварности и обожења, те су Отац и Син у већем степену онострани сваком божанском очинству и синовству.

Нема пак тачног сличења између следовања и узрока; следовања примају облике узрока, а сами су узроци онострани за следеће и постоје изнад њих, сагласно са самим њиховим начелним смислом. Ако употребимо пример из нашег живота, тад се насладе и боли сматрају узроком тога, што се човек наслађује и боли га, а сами се они не наслађују и не пате. И о грејућем и жарећем огњу не говоре, да се он сам сажиге и гори. И ако неко каже да живи саможивот, или да се самосветлост освештава, тај каже по мом мњењу, неправилно, ако то не каже по некаквом другачијем односу, јер то, чиме се карактеришу средства, одраније по одсуству закључено у узроцима као својствено њиховом суштаству.

9. Исусово пак богоздање у нашем облику сијавије је од сваког богословља, оно није изразиво никаквим речима, неприступачно никаквом уму, у том броју најпрвијем од наших старијих анђела. На тајанствени начин ми знамо, да се Он остварио као човек, али не знамо то како се Он оваплотио супротно природи /физици/, по другом закону од девствене крви, и као имајући телесну масу /запремичност/ и сав материјалан ходао сувим ногама Он по недостојној воденој стихији, а и остало, што се тиче Исусове натприродне физиологије.

На другом месту нам је речено о томе довољно, и наш истински учитељ у својим „Основима богословља” превасходно је исто опевао, било да је подвучено од њега код свештених богослова, било добијено у резултату промишљеног истраживања Писма након дугог задубљеног изучавања, или му је откривено неким божанским надахнућем, када није само сазнавао, већ и преживљавао божанско, и од испитивања на њему, ако је тако могуће рећи, достигао савршеност симпатије у ненаучивом и тајанственом јединству његовом са вером. И да би веома кратко представио многа и блажена његова виђења државне мисли, навешћу то, шта он говори о Исусу у од њега састављеним „Основима богословља”.

ИЗ „ОСНОВА БОГОСЛОВЉА” НАЈСВЕТИЈЕГ ЈЕРОТЕЈА

10. Очитујући се узроком свега и испуњавајући сву божанскост Сина, очувавајући делове у сагласности с целином, не очитујући се ни сама ни делом ни целином, све у себи, и делове и целину садржавајући, превасходећа и и свему претходећа, она извршава међу неизвршеним као начелоизвршитељица, али и несавршена међу савршенима као надсавршена и пресавршена; вид који твори видове по томе што нема вида, као начело вида, невидна међу видовима као она што вид превасходи; суштина у свим суштинама, која их не додирује, прозорљива и надпресуштаствена, онострана свакој суштини, која дели сва начела и чинове пребивајући изнад сваког начела и чина, она је мера свега суштог, она јевечност, а и изнад вечности и пре вечности, она је исуњење недостатака и препуњавање испуњеног, она је неизрецива, тихујућа, превасходи ум, превасходи живот, превасходи суштину. Њој је натприродно својствено натприродно, пресуштаствено пресушто.

Уколико је Пребожански по човекољубљу сишао до природе и уистину се остварио и постао човеком (да нам благодатно буде опевавано, које превазилази ум и реч) и у томе пребивајући овладао натприродним и надсуштинским, ниуколико не страдајући од неизмењивог и несливеног учешћа код нас у преиспуњењу Свог непропадивог спуштања, него пак и од свих новости најновији, код нашег израслог /физичког/ прерастајући био, код оних по суштини пресуштаствен, те за све наше имајући више од нас изобилно.

11. То је дакле довољно. Вратимо се до погледа на говор општих и јединствених просуђивања божанских имена према мери наших снага.

И да би према поретку одмах све јасно разграничили, рећи ћемо да божанска раздеоба собом представља, како смо већ говорили, добротодолчне изласке богочелства. Је дарујући пак свем суштинском и преизливајући причесност општих добара једносно и раздеобно, умножавајући јединично и увеличавајући многоврсно, не одвајајући се од једног. Као што је Бог надсуштаствен, дарује оно бити суштима /бићима/ и приводи све суштаство /у бивствовање/, увеличавањем многоврсног казује се једно биће после оних што су из Њега приведена, у мноштву постојећег пребивајући, нити мање од оног и једно у сплету и јединству према изласцима и пуноћама, у деобама оно све бити од заиста пресуштаствених и измирен и обједињавајући за све што приводи и не умањујућег изливања и од Њга несмањених предавања. Него и један будући и сваком делу и општем, те и једном и мноштву предајући једно, Он је тако пресуштаствен нити део бића мноштва, нити цело од делова. И Тај нити јесте једно, нити учествује на једном. Далеко од тог једног јесте изнад једног, од бића једно у неизмеривог мноштва, неиспуњене препуњавајући, све једно и мноштво приводећи као усавршавајуће /довршавајуће/ и садржавајуће.

Више од Његовог обожења према снази сваког богосличећи од богова од мноштва насталог мњева пак бити и говорити једно разликовање Бога и увеличавајуће умножавање, јесте пак ништа мање Првобог и Надбог пресуштаствен један Бог, неподељен у деобама, јединствен по себи и за мноштво непошан и неумножив.

И то натприродно /прерастајуће/ осмисливши /уразумевши/и заједнички нам и за предавања и руководилац за божанске светлодаре, велики у божанском, „светло васионе”, ово надахнуто каже у својим светим написима: „Јер премда ће и бити такозваних богова било на небу или на земљи, као што ће дакле битимного богова и много господара, нама је један Бог Отац, од Кога је све и ми у Њему, и један Господ Исус Христос, кроз Кога је све и ми кроз Њега.” (/ Кор. 8, 5-6). Јер јединства господаре над божанским поделама и преовладавају, па обједињено не страдава у неодвајању од Једног који обједињава раздјељено.

Те опште и сједињене божанске поделе била би дакле добротодолжни изласци из показивања таквих у богоименим говорима да се према снази опевају искуствујући их, премда се каткад каже, стављено за узор целог добротодјејственог богоименовања, које би се могло ставити за богоначелне ипостазе, уз сву ту исказану богоначелну целовитост без изузетка.

Глава трећа

У ЧЕМУ СЕ ЗАВРШАВА СИЛА МОЛИТВЕ, О БЛАЖЕНОМ ЈЕРОТЕЈУ, О БЛАГОНАКЛОНОСТИ И О БОГОСЛОВСКОМ СПИСУ

1. Отпочетка ћемо да размотримо, ако приличи, сасвим и у целини Божија исхођења свесавршено изјашњавајуће добротоменовање доброначелства, и предобро привавши Тројицу изјашњену од свих најбољих промисли. Јер у првом делу према Њој као према Богоначелству одговара нам да се у молитвама узводимо, те по мери приближавања Њој да се просвећујемо предобрим даровањима који Их окружују. Они пак присуствују у свему, али није све присутно у Њој. И када Је призивамо пречистим молитвама, непомућеног ума, приврженошћу према божанском сједињавању, тада и ми у Њој присуствујемо. Јер Она не пребивају на некаквом месту, да би у нечему отсуствовала или прелазила од једне до друге ствари. Али и рећи да Она пребивају у свему постојећем, недовољно је, да би се изразила Њена свенадмашујућа и свеобухватна неограничност.

Пренапрегнимо се молитвама да би ушли на највишу висину према божанским и добрим зракама, како би постојано рукама прихватили драстично обасјавајуће /јарко светлеће/, која се спушта с неба и достижући многоосветљен ланац, мислећи да га притежемо уз себе, а заправо пак не притежемо такав одозго и доле присутан, већ се наводимо ка највишим сијањима многосветлих мрамарозрачења зраци. Или као када би се нашао на броду, ухвативши се за конопе, привезане уз неку катарку и до нас протегнутих, да бисмо се прикључили, не бисмо ми себи привлачили катарку, него у ствари сами себе и брод ка катарци. Као што и сасвим, ако би неко учврћени камен /катарку/ одгуривао, он ништа не би причинио непокретном камену на броду, већ би самог себе од њега удаљавао, те чим би га јаче дирао, тим би снажније себе одгуривао од њега. Стога и у свему ваља и посебно богословље започињати молитвом, не ради тога да би посвудашњу и нигде не постојећу силу привукли себи, већ да би Њој изручили и с Њом сјединили сами себе.

2. Вероватно да и то заслужује оправдање, да како је наш славни учитељ Јеротеј саставио занимљиве „Првооснове богословља”, сматрајући да је недовољно као што су написани и други богословски списи, а у том смислу и тај. Ако би он сматрао достојним да размотри сва богословска питања према поретку и открио, дајучи невелика објашњења, све основе богословља, не бисмо стигли до таквог безумља или незнаљачкости, да би се трудили око још бољег изгледа од њега, те да још боље изложимо богословске теме, било да се и други пут упусто казује исто, сујетом, а осим тога, обећујући учитеља и друга, следећи божанског Павла каоји нас је научио својим речима основе богословља, присвајајући себи његову најзнаменитију теорију и објешњење. Него колико нам је тај руководилац старачки изложио истински божанско у општим одређењима, у једном обухватајући много, да би заповедио нама и нашим учитељима да откријемо новообраћене душе и нашом умереном речју поделимо кратке, општеће и питке речи, које закључују најумнију силу тог мужа, и сам си нас много пута на то подстицао, а затим нам и ту књигу написао као превасходну, па га отуд и ми сматрамо учитељем усавршених старачких мисли, а то што је он превазилазећи многе, написао речима које следе након тих, који су били извештени од Бога. И ми ћемо то људима нашег

времена по мери наших снага божански да предамо. Па ако је „тврда храна – храна усавршених”, каквог јој треба савршенства да њиме угости друге? И то нам је правилно речено, да самоочигледно сагледавање умних изрека и њихово општије излагање захтева старачку снагу, а поимање и изучавање смисла употребљеног за те речи, дело је мање свећених и свештених.

Једнако нам је такође сачињено сасвим прилежно да се не тиче тога, што је до пуне јасности било разабрано од самог божанског Учитеља, да га се не понавља, разјашњавајући од Њега разјашњене исказе.

После тога, како смо од самих наших богонадахнутих светитеља (када смо и ми, како и сам знаш, и многа од наше свештене браће који су сишли ради посматрања животоначног и богопримног тела, а тамо су били брат божији Јаков и Петар, главни и најстарији вођа богослова, па су затим након посматрања сви светитељи решили да запевају, како ко може, бесконачно силну благост бесконачне немоћи, он је, као што знаш победио међу богословима све посвећене у тајне вере, дошавши до пуног наступа савршено гледајући из себе, преживљавајући приопштавање распеваном) на основу свега тога, што се чуло, увидело, сазнало и није сазнало, он је био оцењен као богонадахнут и божански химнослов, па шта могу да ти кажем о богословски распеваном тамо? Ако ме моја памет не мења, више сам се пута упознао, слушајући од тебе, са неким деловима тих надахнутих песмопева. Таква је твоја ревност да божанско не изискујеш у мимоходу.

3. Али оставимо поменути тајну као неизречено маси, теби је извесна. А када му је било потребно да се обраћа маси непросвећених, и коју је могуће само привести до нашег свештеног знања, колико је он превазилазио многе свештене учитеље и оних што троше време, и чистоћом ума, и тачношћу доказа, и ранијим свештенословљем, тако да никада нисмо одлучили да гледамо право у велико сунце. Јер ми смо само били усредоточени чувствима и умом на саме себе, да нисмо могли да примимо ни разумевање смисла божанског, ни речено о богопознању ни изговорити, ни изустити. Уступајући му далеко испитујемо недостатак у знању богословске истине божанских мужева, јер отсуство побожности већ нас је привео до пуне немогућности да слушамо и говоримо

нешто о божанском мудрољубљу сем онога што смо прихватили умом; па тако не одговара да нашим примљеним знањем божанског то пренебрегавамо. И у то су нас убедила не само природна стремљења ума, увек деобом добивајући могуће посматрање натприродног, већ и сам најбољи поредак божанских закона, који нас одвраћа од истраживања тога, што је изнад нас као незаслуженог и недостижног, а све, што нам је дозвољено и даровано заповедно се бринући разазнати и благовидно предати другима.

Томе се потчињавајући, не отказујући и не склањајући се од допуштеног истраживања божанског, а такође не трпећи, да останемо без те помоћи, ко нема снаге за најбоља од наших посматрања, сматрали смо својим дугом да пишемо не осмеливши се да уведемо ишта ново, већ далеко подробнијим и развојнијим истраживањима сваког питања разабирати и пројашњавајући уопштено казивано од истинитог Јеротеја („свштенобожјег”, „свештеника Божијег”)

Глава четврта

О ИМЕНИМА „ДОБРО”, „СВЕТЛО”, „КРАСОТА”, „ЉУБАВ”, „ЕКСТАЗА”, „РВАЊЕ”, О ТОМЕ, ДА ЗЛО НЕ ПОСТОЈИ, ДА ОНО НИЈЕ ОД СУШТОГ И НИЈЕ У БРОЈУ СУШТИХ

1. Добро, сада прелазимо у нашем казивању то самом доброименовном, које богослови на одлучан начин израђују из свих других, примењивих на надбожанску божанскост, називајући Добро /Благошћу/, како ми се чини, само Богоначно бивствовање, имајући при томе у виду, да постоји ради Добра као Добра по суштеству, значи распростирање добра на све постојеће. Јер као што сунце у нашем свету, не расуђујући, не бирајући, већ једноставно постојећи, осветљава све, што је по својим особинама способно да прима његово светло, тако и превасходно сунце Добра својеврсно онострано, опстајући изнад свог нејасно утиснутог прволика, само снагом сопственог постојања шири сразмерно свему постојећем зраке васцеле Доброте.

Зхваљујући њима постале су све умствене и разумевајуће суштине, силе и енергије, и они заглаљујући њима и постоје и имају неисцрпан и неумањујући живот, слободно од сваког трошења, смрти материје и рођења, који опстају изнад постојања, текућег или тако или другачије произлазећих промена. Уколико су бестелесни и нетварни, они се примају разумом, а уколико су они разуми, они надсветски разумеју и на одговарајући начин просвећују појмове суштог и даље своје преправљају према сроднијем. Они имају и фамилију по Доброме, и њихово је пребивалиште зато и веза и чување, и средоточје добра; па Њу желећи они имају и бивствовање и почаст; по могућности да Јој сличе они су боговици, па општећи са тима, који су ниже од њих, како учи божански закон, они на те расподељују од Бога добијене дарове.

2. Одатле су њихови надсветски чиновни и јединство једних с другима, мешање једних с другима, несливање одељених, њихове силе које воде навише оне, који су нижи од њих, старање старијих о онима који иду са њима, чување сваке од њих као властите силе и постојано саобраћање њихово уокруг самих себе; њихова истовременост и крајност у тежњи ка Добру, те остало, о чему смо говорили у књизи „О анђеоским својствима и чиновима”.

А такође то што се односи на небеску јерархију, очишћења која одговарају анђелима, надсветска спровођења и испуњавања свег анђеоског савршенства проистиче од свеузрокујућег и проистичућег свег Добра, од Којег смо и ми даровани и благовидно и у могућности да у себи читујемо скривену добротивост, и да будемо анђелима као известииоци божанског ћутања и попут сијајућих светлосћу, што јасно потичу од Присутног у заповедајућем храму.

А под тим свештеним и светим умовима захваљујући предоброј доброти, такође постоје душе са добрим својствима као она способност да се буде разумним, имати само бивствовање у виду непропадивог суштинског живота, а уз то и могућност, усмеравајући се на живот анђела, да с њима као добрим учитељима, помоћ буде у вођењу до Доброг Начела свих начела, те одговарајући свом достојанству да се учинимо деоницима отуда изливених обасјања, те по мери снага причешћивати се боговидним даровима, те остало, што смо већ побројали у књизи „О души”.

А такође, ако је само нужно о њима да се говори, оне који се односе на неразумне душе или животињске, и оне које секу ваздух, и ходају по земљи, и које се закопавају у земљу, и чији је удео да живе у води или водоземних, и који живе скривени и погребени под земљом, једноставноје речено све, што има чувствену душу или живот, сви су они одушевљени и оживљени захваљујући Добру. Од Добра и сво раслиње добија живот, повезан са хранењем и кретањем. И све то, што је неодушевљено и неживљено, представља суштину захваљујући Добру и захваљујући Њему удостојило се својства да суштински буду.

3. Ако Добро постоји изнад свега постојећег, како то и јесте у ствари, Оно и безизгледном /неејдетичком/ придаје вид /ејдос/. И у Њему једном несуштаственост је размера суштине, безживотност превазилазећи живот, безумље превасходна мудрост и све даље, што је у Добру повезано са истајућедеоничким придавањем вида необликованом. И ако је допуштено да се тако каже, ка Добру, које надвишава све постојеће, тежи и само не постојећи па и само добија неки лик бивствовања у истини, по оцени свих надсуштаствено Добро.

4. и ето шта од нас међу осталима, клизну и побеже, да Добро, Узрок и небеских начела и области, и оног нерасућег, небивајућег и сасвим неизмењивог пливајућег тока, и бешумног, ако је тако могуће рећи, кретања која све превасходе величином небеске шетње и звезданиг чиновна, и добролепоте и светала, и здруженог и многолико скрозирајућег пролажења неких покретних звезда; повременог окретања са једног и истог места у сама та два светла, које су у Писму именована великим, у складу с којима су ограничени наши дани и ноћи, и одмерени месеци, и године се размештају, броје, одређују и повезују у кружно кретање времена и у њему пребивајуће.

А шта је могуће рећи о сунчаном светлењу самом по себи? Јер светлост је то што од Добра исходи, те лик Благости. Зато се Добро и певава именима светла, да се Оно појављује у њему, као оригинал у лику. Када попут тога, како је Благост онострана за све божанско долази од највиших и најстаријих бића до најнижих и уз то остаје више изнад свега, тако да ни виши не могу да достигну Његово превасходство, нити нижи не излазе из Њиме дос-

тижне сфере, већ такође све просвећује имајући силу, и оживљава, и одржава, и довршава, и пребива и мера је постојећег, и временом и бројем, и поретком, и свеукупношћу, и узроком, и сврхом; а баш тако и лик што објављује божанску благост, то је велико свеосветљавајуће вечносветлеће сунце, незнатни одјек Добра, и просветљава све способне да му буде деоничко, те има постојеће светло које се шири по свем видљивом космосу на све стране где му сијају зраке. И ако неко није његов деоник, то није од слабости и ограничености од њега ширећег светла, већ од неспособности тих да приме светло оних, који не теже да буду његовим деоником. Несумњиво, пролазећи поред многих таквих, зраке осветљавају оне који се налазе иза њих, па нема ничега од видљивог, што оно не би, при уобичајеној количини свог сијања не би достигало.

Оно такође садејствује при рађању чулних тела, покрећући их на живот, храни их, разраста, усавршава, очишћава и обнавља. И светло је мера и број сати, дана и свег нашег времена. Па опет тим светлом, које је тада још увек необликовано, према речима божанског Мојсија, разграничавала се прва тријада наших дана (Пост., 1, 3-13). На сличан начин и Добро све привлачи Себи као Начело сабирања свих расејања, као начелна и обједињавајућа Божанственост, према којој тежи све као према Начелу, Вези и Довршењу.

И како кажу Изреке, већ од Добра већ је све поникло и постоји, будући да сво вођени од савршених узрока, па се у Њему све саздало и било је чувано и садржавано као у свеобухватајућој дубини, па се у Њега све враћа као у своје порекло сваког одређења, где год да тежи умствено и разумно, сазнајно, чувствено чувственом и неучествујућем у чулима као насталмо од порива очувања живота, а неживом и само постојећем, тек по нужности учествовања у остварењу једног.

У складу са смислом јасног начина, светло сабира и на себе свраћа све ваздушно, што се креће, уразумљује, сагорева, све што се држи под његовим сјајем. Зато је оно и суце што све скупља и прибира расејано. И све чулно у њему нужно или да тежи или увиђа или се креће, или да буде уразумљивано или сагоревајуће, и уопште да бива у светлу. Опет, не следим мњења старине, да је

сунце бог и да је саздало све ствари, којим припада управљање видљивим светом, али говорим да Божије „невидљиво од стварања вета видљиво кроз разматрање створења, вечна је Његова сила и божанскост” (уп. Рим. 1, 20)

5. Али о томе је речено у „Симболичком богословљу”. Сада нам ваља да опевамо и назовемо умгледајућа стелосна именована Добра, зашто што се умствено светло именује Добрим, јер сваки пренебески ум испуњен умственим светлом, а у исто време Он од свих одагнава, у чију се душу проникне, свако незнање и обману, и свима њима предаје свештено светло, те очишћава њихове умствене очи од магле незнања која их окружује, оживљава их и одвезује од многе тежине накупљене таме, и даје им да виде почетка нејаке зраке, а онима који су окусили светло и теже ка бољем затим више показује Себе, те почиње да им сија с богатством „због тог, што су љубили много” (уп. Лк. 7, 47), и истрајно их узвисује Себи саобразно њиховим способностима да гледају навише.

6. На тај се начин умственим светлом назива свако светло превасходеће Добро као извор сваког сијања и преобилног светлоизливања; сви надсветски око света и у свету пребивајући умови који се просветљавају по својој пуноћи, све њихове обновитељске мислеће силе као започињуће светло и надсветло које се усредоточује на себе, надпоседујуће и предпоседујуће господство одлучно над сваком светлећом силом; све умствено и разумно које се сабира и схвата. Јер онако, како је незнање нешто што дели оне који застрањују, појава умственог светла јесте нешто што окупља освештавајуће, обједињавајуће, које их усавршава и обраћа Истински Суштом, одвраћајући од многих мњења и различитих тачки гледања, или тачније речено, представа која прикупља под једно истинско, чисто, једновидно знање, која испуњава једним сједињавајућим светлом.

7. То Добро се код свештених богослова опева и као Предивно и као Лепота и као Љубав, и као Љубљено, те другим, колико их само има, благолепим на Бога примењеним именованима које саопштава лепоту благодатне зрелости. Предивно и Лепота не морају да се разликују у Њиховом све у једно сабирућем узроку. Јер делећи их примењљиво на све постојеће, на учествовање и учес-

твујуће, предивним називамо оно, што учествује на Лепоти, а лепотом учешће на узроку који чини лепим сваку лепоту. Пресуштактвено пак прекрасно назива се Лепотом зато, што се од њега приопштава оно властито за свако очаравање свега постојећег; и зато што је оно узрок благоустројености и преобиља свега и слично светлости излучује за све лепим делатне преносе истичућег сијања; па отуд што оно све себи привлачи, откуд се и назива лепотом, и зато што оно у свему наводи на истовременост. Прекрасно је оно као прелепота и вечно постојеће на један и исти начин и вазда лепо; „не настајуће и непропадиво, неузрастајуће, непрестајуће, не у нечем прелепо, а у другом безлично, ни у једном времену такво, а у другом времену другачије, ни по односу према једном прелепо, а у односу на друго безлично, ни овде једно, а тамо друго, ни неком прелепо, а неком није прелепо” (Платон, Гозба 211см.), али како је само по себи и само са собом једновидно, вечно пребивајући прекрасним, и као преизобилно и одраније у себи имајући од Њега истичуће очаравање свега прелепог.

Тако у простој натчулној лепоти свака лепота свако очаравање и све предивно једновидно предпостоје као у узроку. Из тог предивног свему постојећем је дато да буде лепо у одговарању са властитим појмом, те захваљујући предивном проиходи схватање, љубав и општење свих, и све се у прелепом обједињава, а предивно је начело свага као стваралачки узрок, која и покреће све уопште сједињавајући љубављу према властитој очараности; оно је и одређење свега и љубљено, као узрок који доводи до савршенства, јер се ради прелепог све појављује, и узор, јер у сагласности с Њим све се разграничава. Зато је Предивно истовремено са Добром, што сваким поводом све стреми Прекрасном и Добру, и нема ничег у постојећем, што не би учествовало на Лепом и Добру.

Ваља се осмелити да се каже реч, како постојеће није учествујуће на Лепом и Добром, јер и оно, Лепо и Добро, тада кад је надсуштактвено по поздрављању свега опевају у Богу. То је једино Добро и Лепо које по себи представља јединствен узрок свег мноштва лепог и доброг. Из Њега су сва суштатвена постојања суштог, сједињавања и раздебе, једновремености и разлике, сличности и несличности, општења противречности, непомешаност обједиње-

ног, промисо виших, узајамна повезаност једнаких, обраћања нижих, у свему их штитећа и непокрећућа оботељ и пребивања, те какође све у свему са сваким посебно саопштење, прикључивање и непомућено дружење, те сагласност целине; раствореност у целини и неразрешиви савез постојећег, неодбијајуће примање поничућег, сва стања умирености и кретања, својствена умовима, душама и телима. Јер се као умиреност свега и кретање појављује то, што превазилази сваку умиреност и свако кретање, што сваког поставља у његов сопствени појам и креће сагласно са сопственим кретањем.

8. Говоре да се божански умови крећу кружно, када их обједињавају беспочетна и бесконачна обасјавања Лепоте и Добра, заправо када изнутра исходе ради промисла о мањим, да би се све извршило правилно; а по спирали када промишљања о мањим продужавају незавршено да пребивају у том положају с обзиром на истовремени узрок Лепоте и Добра, непрестано се крећући уокруг Ње по окружењу.

9. Души је пак својствено, као прво, кружно кретање, дарована јој је способност да излази из себе напоље и истовремено да саобрази своје умне силе као по неком кругу, што јој даје истрајност, те одвраћа од мноштва тога, што је унутар ње, и отпочетка усредоточује на себе, а затим, по мери оног, као постаје једновидна, обједињава са јединствено обједињавајућим силама и на тај начин доводи до Лепог и Добра, Које је изнад свега постојећег, Једно, истовремено, беспочетно и бесконачно. Душа се креће по спирали када се на њој одговарајући начин озари божанским знањем које није умствено и обједињавајуће, већ разумно и изјављујуће, попут помешаних и прелазећих енергија. А по прави, када не излазећи из себе и не будући покретна са обједињавајућом разумношћу (тј. као што рекох, по кругу), она излази изнутра ка томе, што је уокруг ње, а затим споља, како би од мношине неких разноликих симбола, била вођена ка једноставном и целовитом сазнању.

10. Узрок пак, веза и сврха таквих кретања, и три вида којих нема где нема проистичућег чулног кретања, а још далеко раније обитељи, стање умирености и осномом сваког од њих, да се јавља Лепо и Добро, који превазилазе сваку умиреност и кретање. Утолико је свако стање умирености и кретања из Њега, у Њему и ради

Њега, те захваљујући Њему произлази и суштина, те свеколики живот и ума и душе, те ништавност, равноправност и величина у свакој природи; све мере, сагласности постојећег и хармоније, сливања, целине и делова, свако јединство и мноштво, сједињавање делова, јединство сваке множине, савршенства целина; каквост и количина, величина и необухватност, сједињавања и поделе, свака неодређеност и свако одређивање; све границе, пореци, промене, елементи, видови, свака суштина, свака сила, свака енергија, свако својство, свако чуло, свака реч, свако промишљање, свако додиривање, свако знање, свако јединство. И просто говорећи, све постојеће, које пониче из Лепог и Добра, пребивајући у Лепом и Добру, враћа се у Лепо и Добро.

И све, што постоји и појављује се, постоји и појављује се захваљујући Лепом и Добром. И све гледа на Њега, по Њему се креће и садржава. И због Њега, кроз Њега и у Њему постоји свако начело, које се очитује као пример, извршан, стваралачки, изгледан, елементаран, и уопште свако начело, свака повезаност, свако одређење. Кажем саопштавајући да је све постојеће из Лепог и Добра, и све непостојеће је надсуштаствено у Лепом и Добру, те постоји начело и одређење свега, надначелно и преодређујуће, јер „из Њега и захваљујући Њему, у Њему, те код Њега је све” (уп. Рим. 11, 36), како каже Свештена реч. Од свих је Лепо и Добро жељено, водеће и љубљено; захваљујући Њему и ради Њега лошији страшно воле боље, једнаки се одазивају њима по чину равнима, а бољи су промишљенији од лошијих, те сваки од њих основополажућим начином за себе и све желећи Лепо и Добро, то чине и то желе, што чине и желе. Реч истине рећи ће управо и то да Он који се јавља као узрок свега, све воли према неизмерној благодати, све ствара, све довршава, све очувава, све узвраћа и Сам се очитује као божански добра Љубав према добру ради добра. Јер сама добротворећа Љубав према постојећем, претходећи пробилно у Добру, није дозволила себи да бесплодно остане у Самом Себи, те Се покренула да делује ради преизобилног порађања свега.

11. И да неко не помисли да ми насупрот Писму поштујемо име Љубави. У стари ми се на делу чини неразумним и глупим да обраћам пажњу на реч, а не на смисао речи. То није својствено људима, који желе да разумеју божанско, већ је присутно само код

оних, који констатују неке звуке, а њихов смисао у својим ушима због примања споља не допуштају и не желе да знају шта такав израз означава и како га је могуће објаснити помоћу других истозначних и боље изразивих израза, људима пристрасним према бесмисленим знацима и словима, непојмљеним слоговима и словима, чија душа не доспева до разума, већ опремљена само до звучећег, у простору између устију и ушију. Као што број четири нужно бива означен као два пута два, праве линије као линије без нагиба, домовина као отаџбина, и било шта друго иначе, када једно и исто може да буде изражено различитим речима. Ради истине говорећи, ваља да се зна, да се словима, слоговима, речима, знаковима и и изразима користимо ради чувстава. А када је на'ша душа по умственим енергијама покретна према умосагледавајућем, тад се заједно с чулним установљавају лишености и чула, исто као и умствене силе, када се душа, захваљујући недостижном сједињавању чини боговидном, усмерава према зракама непреступачног светла, примањем без учешћа очију. Када се пак ум, користећи се чувственим, стара да се узвиси до умосагледавајућег достојанства, за њега је тада далеко више важно оно од чулног, што се лакше прима, далеко јасније речи, разговетније видљиво. Зато што је оно у подмету чувстава нејасно, она сама нису способна да лепо уму представе чулно.

Да се не би показало, једнако пак, да ми то говоримо одступајући од божанског Писма, нека они којима се не свиђа реч Љубав, чују следеће: „Пољуби је”, каже, „и она ће те чувати”, „огрди је, и она ће те узнети, што би она, да те обузме” (Приче. 4,6,8), и остало, што богослови поју, користећи лик љубави.

12. А и чини се неким нашим свештенословима и божанскије бивствовање име љубави /ерос/ неголи пријазности /агапес/. И божански Игњатије пише: „Моја се љубав /ерос/ распаљује” (Римљанима 7, 2). И у увођењима у Писмо наћи ћеш нешто такво да говори о божанској мудрости: „Љубећи постадох Њене лепоте” (Прем. 8, 2). Као што то да се не бојимо имена ероса нека нас не помете ништа повезано са тиме застрашујуће. Јер чини ми се, да богослови заједно уводе имена агапе и ероса, због тога што за божанско више претеже оно праве љубави /ероса/ зарад несметивости предрасуде таквих мужева.

Јер богодолично за прави ерос није само по нама, већ и по Изрекама што га многе химне опевавају не одвајајући једновидност еротичког богоименовања својствену њему самом код делимичности и телодоличног и у деобама спољашњих узимања, као да није истински ерос, већ слика или више отпадање од правог ероса. Јер неподељено је у мноштву оно једносно божанског и једно ероса. Стога је прилагано и као неупотребљиво име што многи мњевају уз божанску мудрост, за узвођење истих и управљање ка сазнању правог ероса, те као да ваља да се разреши од исте неупотребљивости.

Од нас је одмах, да је онде и непримерено било да се мисли нешто мноштвено од принижених, када мисле најпохвалније, да „Спопала ме”, такви казују, „пријазност /дружељубивост/ твоја према мени као пријазност жена” (2 Цар. 1, 26). А они, који исправно слушају божанско, када се поставе код тих сила према светим богословима, и оно пријазно /дружељубиво/ и име /продуктивне/ љубави, /постављају/ према божанским изјавама.

То се читује као својство једнотвореће, сједињавајуће и на посебан начин мешајуће у сили Лепоте и Добра, настајући ради Лепоте и Добра, од Лепоте и Добра ради Лепоте и Добра произлазећи и садржавајући појаве сличнопоретка по заједничкој вези једног с другим, покрећући по промисли прве према нижима, и утврђујући те што су доњи, да се преокрећу оним вишима.

13. Јесте пак и истајућа /найтијска, екстатична/ божанска љубав /ерос/, не као што бивствује код заљубљених, већ као код оних који се воле. И показујућим ону вишу насталу по промисли за ниже и сличностојеће у обухвату један другог и ниже с обзиром на она прва божанскија преокретања. Зато је и велики Павле у постајању захваћеним од божанског ероса и од самих истајућих сила, пренео обоженим устима: „Живим ја”, каза, „не више тако, већ у мени живи Христос” (Гал. 2, 20). Рекао је то као истински љубећи /ерастес/ и иступајући /истајући, ексестекос/ ка Богу, те не по његовом властитом живљењу, већ по животу љубећег као сасвим вољеног /другарског, агапетен/.

Одважно пак и то зарад истине да кажемо, да и Онај који се јавља као Узрок свега, захваљујући љубави ка лепом и добром у свему, након пребацивања љубавне добротности ван њега, у таквима

настаје од Промисли свих ствари и попут добротности и вољења и производне љубави да се извучи из онога преко свега и све превишавајућег, према ономе у свему повлачећем по сили иступајуће пресуштаствености неодољивој од Њега. Зато Га ревнитељи /зилоти/, који сами божанско опасно придевају као више у стварима љубави добро и као према такмичењу повлачећи оне искажане у љубави, те као показујући се Сам Ревносним, који и производи такмичењима и као од Промислања ствари за саме такмичаре. И цела лепота и доброта јесте вољено и производна љубав што се заснива и у лепотама и у добрима, те се рађа и постоји ради лепог и доброг.

14. Што пак уопште богослови већ одлучују да производну љубав и „пријазност” казују као исто, а некад као љубљено и дружељубиво /жељено/. Јер је узрок пак и попут Оног који поставља и Породитеља, као исти. И креће се пак, или покреће, или да Сам Себи и онима јесте Онај који води и покрећући. Такви Га пак /друже/ љубивим и љубећим називају као лепо и добро, производећом љубављу и /друже/љубивошћу заједно, која је у исти мах покрећућа и заиста као узводећа сила од истог оног јединог самог, кроз себе лепог и доброг, те као што осветљава исте ствари кроз себе и умирене јединице добро унапредовалих, те продуктивно љубећа кратања напросто, самопокрећуће је, самодејствујуће, предбивствено у добру, те од добра од постојећих изливено и истовремено се у добро враћа. У чему је преимућство и појава Његове незавршавајуће се и беспочетне божанске производне љубави, да се показује разношењем попут неког вечног круга кроз оно добро, од оног добра и у оном добром, те за оно добро, што иде нелутајућом повезаношћу и у томе и по истоме и вазда произлазећи, пребивајући и обнављајући се. То и наш славни свештенопосвећени изнутра приводи преко љубавних химни, које није неумесно споменути те као неку свету главу укључити у наш говор о продуктивној љубави.

ИЗ ХИМНИ О ЉУБАВИ НАЈСВЕТИЈЕГ ЈЕРОТЕЈА

15. Ако продуктивну љубав /ерос/ назовемо било божанском, било анђеоском, било умственом, било душевном, било природном, замислимо неку јединичну и спајајућу силу, која се уз промисао креће од горњих према доњима, што се онајвише равноправно у

заједници обраћа једно другом, те од последњих најузвишенијих према јачима и враћених до претпостављених.

ОД ТИХ ИСТИХ ЊЕГОВИХ ХИМНИ О ЉУБАВИ

16. Након што смо рекли од једног многа распоређена држања продуктивне љубави, од којих су нека унутарсветска као и над-светска сазнања те љубави и снага, као да препоседају према добијеном од појмовног погледа умогледајуће и умствене еросне поретке и распореде, након којих се самомислећа и божанска од бића након еросних лепота преуспостављају, па нам је својствено да их опевамо. Сада их све одмах преузимајући у један и сажети ерос и Оца свега, сливајући заједно и саузводећи од многих првих у два спајајући саме еросне опште силе, као да овладава и завладава свиме као оно свему онострано свег ероса неописиви узрок, те сростајући према једном коме се пружа појединачно од бића, који је од свих ствари цео ерос.

ОД ИСТОГ ИЗ ХИМНИ ПРОДУКТИВНЕ ЉУБАВИ

17. Кренимо да и то више у једно свдећи кажемо, да је једна проста сила или самокретна спрам јединствене неке повезаности од добра, које је више од последњих бића и више кроз њихова држања што су сва у Добру из самог себе и по самом себи, те уз себе по самом себи окружујућем и враћајућем вазда у самог себе.

18. Али ако неко каже да је могуће да је Лепо и Добро за све додељено, од свих жељено и љубљено (јер га и небиће, како је већ речено, жели и истрајно спреми да буде с Њим, па се јавља видотворећим и за оне, који немају вида, па у Њему и небивствујуће надсуштвено бива именовано и постоји), а како пак демонско мноштво не жели Лепо и Добро, те будући да је привржено материји, отпавши од истоанђеоског жељења Добра, назива се узроком свих зала, које они причињавају и себи и другима? Зашто пак демонска племена, која су сасвим из Добра потекла, нису добротолика? Или зашто се, као добро од Добра потекло, оно изменило? И шта га је учинило одвратним? И уопште, шта је зло? И из ког је начела потекло? И у коме је оно од постојећих? И зашто је Благ и усхтео да се оно појави? И како је, усхтевши, смогао да то учини? И ако то потиче од другог узрока, какав је други узрок бића мимо Добра? Зашто уз постојање промисла постоји зло, како се оно уопште појављује и зашто се не уништи? И зашто нешто нешто што не би било од суштине жели то уместо Добра?

19. Приближно се то или нешто у том духу показује да сумња у разум. Не сматрамо да га ваља достојно осмотрити какво је у самој ствари, па пре свега кажемо следеће: Зло не проистиче из Добра; а ако проистиче из Добра, онда то није зло. Јер као што ватри није својствено да се хлади, тако није ни Добру да чини не-добро. Па ако је сво постојеће из Добра (јер природа Добра састоји се у томе да производи и чува, а зла да руши и уништава), то ништа од бића не потиче од зла. И то и неће бити да је зло, с обзиром на то шта је зло само по себи. А ако ни то није зло, онда и зло уопште није зло, нема некакву напуштеност Добра до те мере, у којој уопште постоји. И ако биће жели Лепо и Добро и све што чини, чини уколико то сматра добрим, и свака намера бића ина начело и крај у Добру (јер нико не чини то, што чини, гледајући на природу зла), па како може да буде зло међу бићима, када је лишено таквог доброг стремљења?

И ако су сва бића из Добра, и Добро им је онострано, тад у Добру биће и није биће, а и зло није биће, него је у супротном случају тако да то и није сасвим зло и не сасвим небиће. Јер нема уопште ничег небивствујућег, након искључивања оног, о чему је могуће говорити као о надсуштински суштом и Добру. Отуд што добро пребива изнад и раније је од просто постојећег, као и непостојећег. А зло се не убраја ни међу бића ни међу небића, и штавише, као само небиће одстоји од Добра као нешто страно и непостојеће.

Откуд се, питаће неко, узело зло? Па ако зла нема, тад су врлина и порок једно и исто у целини, с обзиром на однос према другој целини, те у сапостављеним деловима неће ни бити зла од оног што се бори са Добрим.

Исто су тако и уздржаност и блуд, праведност и неправедност супростављени. Не говорим само о праведном и неправедном, разборитом и блудном човеку, већ и о томе, што се и пре унутрашње појаве разлике између врлина и супростављеног, далеко више, у самој души врлинама решено супростављају пороци, устају страсти против смисла, па отуд по нужности ваља признати да је зло нешто супростављено Добру. Није пак Добро супростављено Само Себи, већ као Оно које има једно начело и како је производ једног узрока, Оно се радује општењу, јединству и дружењу.

Такође и мање добро није супростављено већем, једнако као што мањи жар или хладноћа није супростављен већем. На тај начин, зло присуствује међу бићима и очитује се као биће, а супротнo је и супроставља се Добру. И ако оно по себи и представља погибелъ бића, то не лишава зла постојања, напротив, ћини га постојећим и оним од кога настаје биће. Не постаје ли често погубао једног настанком другог? На тај се начин показује, да зло саучествује у испуњавању свега и доставља целини своју способност да не буде незавршено.

20. На ту истинску реч рећи је да зло, будући да је зло, нема никаквог постојања и не производи настајање, те само у мери снага причињава зло и рђу лику постојећег. Ако би пак неко казао да је оно способно да од њега настане бивствовање, те да уништавајући једно оно даје бивствовање другом, ваља да се истинито одговори, да оно у тој мери у којој разара једно даје бивствовање другом, али у тој мери у којој је рушилаштво и зло, оно само руши и причињава зло, а бивствовање и суштина се појављују захваљујући Добру. Тиме што се зло само по себи представља као рушилачко, ониме што је способно да од њега настаје јавља се захваљујући Добру, па се зло као такво не појављује ни као суштина, ни као способно да сачини суштину, али се захваљујући Добру показује и као постојеће, благом суштином и оним које ствара благо. Уз то пак како једно и исто не може да буде и добро и лоше у једном и истом односу, тако разарање и настанак једног истог не може да буде производ једног истог дејства једне и исте силе, па је то или самотворачка или саморушитељска сила.

Онако како се своственост зла не очитује као биће ни Добро, неспособно је да постане бивствујуће и твори бића и добра. Добро пак, онде где достиже савршенство ствара савршена и чиста добра у целини. А оно, што учествује на њему (причасно је) у мањем степену, представља несавршенија добра, а са помешаношћу након недостајања Добра. Зло се не очитује ни сасвим добрим (повољним), ни оним што ствара добро. Више или мање приближавајући се Добру, оно се у одговарајућој мери показује добрим, у мери колико се, кроз све пролазеће свесавршено Добро, распростире не само на свеплага бића у окружењу, већ достиже и она од њега веома удаљена, код неких пеисувствујући сасвим, а код других у

мањем степену, код трећих сасвим мало; према одговарајућој способности сваког од бића да буду деоници на Њему.

И једни потпуно учествују на Добру, а други су више или мање лишени, трећи имају на Добру још више помућено учествовање, а код четвртих се појављује у виду сасвим слабог одјека. Јер ако се Добро не би јављало свакоме саобразно његовим способностима, божанскији и старији били би у чину нижих. Како је за све могуће да у истој мери буду учесници Добра, ако сви у истој мери нису достојни сасвим да учествују на Њему?

На делу је „првенство величине” силе Добра такво, да Оно и томе, које је у некој мери лишено Њега, даје сили да испуни недостатак Себе до пуног учествовања на Њему. И ако се сада осмелимо да кажемо истину, онда то што се са Њим сукобљава, може и да постоји и да се бори само Његовом силом. Штавише, укратко кажемо да сце постојеће, уколико постоји, представља са собом добро које происходи од Добра, а у мери у којој се лишава Добра, не представља добро и не постоји.

Ако сада узмемо друга својства, као што су на пример, топло и хладно, тад сагоревајуће и охлађујуће постоји чак и тада, када се оно лишава топлине или лишава хладноће; а много од бића не учествује ни на животу ни на уму. Бог пак, узвишен и над суштином, постоји надсуштински. Што се тиче свих других својстава ваља рећи, да када она пропадају или се не појављују сасвим, биће постоји и способно је да настане, а таквог, што је у свим односима лишено Допбра, није ни било нигде, нема га, нити може да га буде.

Тако распусан и када се лишава Добра зарад неразумне похоте, не постоји у Њему када не постоји и не жели Сушто, не учествује са тиме мање на Добру у том самом слабом подражавању сједињавања и љубави. И жестина деоништва на Добру, отуда што је покретна побуђује против тога што се показује одбојним, да би га исправило и обратило према томе што се представља добрим. И већ онај који тежи ка бољем животу, уколико он уопште тежи ка животу, показује му се најбољим самим тим, што тежи да живи па свој поглед управља према најбољем животу, учествује на Добру. И ако би се сасвим уништило Добро, не би било ни бића, ни живота, ни жељења, ни кретања, нити ичег другог. То што након не-

станка постанак није у способности зла, то након појаве мањег добра, попут тога као што болест представља недостатак поретка, али није и његово пуно одсуство. Јер када се то догађа, не остаје ни саме болести. Тако болест пребива и постоји имајући за основ било какав поредак, који јој даје могућност бивствовања. Оно што сасвим не учествује на Добру није постојеће и не спада у њих, а помешано се убраја у бића захваљујући Добру у бићима, па зато и пребива у бићима и постоји утолико, уколико учествује на Добру. Уопште је све сушто више или мање сушто у тој мери, у којој учествује на Добру, јер ни у чему и ни у каквој мери нема однос према бивствовању у изворном смислу речи, па не постоји и не може да постоји. А то што је делимично биће, а делимично небиће, у мери у којој је отпало од вечно бивствујућег, не постоји, али у тој мери у којој је оно деоник бивствовања, постоји и очитује се као коначно бивствовањем, па на тај начин га садржи и небиће и очувава.

А зло, које је сасвим отпало од Добра, не бива ни код више ни код мање добрих. Оно пак, што је делимично добро, а делимично није добро, бори се са неким добром, али не са Добром у целини. И тако се очувава захваљујући учествовању на Добру и остварује и своје недостатке властитим учествовањем на Добру уопште. Ако би Добро сасвим отишло, тада уопште ничега и не би било, ни доброг, ни помешаног, ни зла у властитом смислу речи.

Како зло представља несавршено добро, то са пуним отсуством Добра одступа и несавршено и савршено добро. И само тада ће и да се јави зло, када се оно покаже злим за једне као супростављено, а од других ће да зависи, као од добрих. Јер је једном и истом да се бори с једним и истим сасвим немогуће. На тај начин, зло није постојеће.

21. Али и у броју постојећих нема зла. Па ако је све постојеће из Добра, и по свим постојећима Оно је и све обухватајуће Добро, тада пак зла у броју бивствујућих нема, било да је оно у Добру. А у Добру не може да га буде као хладноће у ватри, тако и Томе, што све добро обраћа и само зло чак, није својствено да прима зло. Ако пак може, на који начин Добро може да буде зло? Од Њега? То је несместиво и немогуће. Јер „не може” како каже истина Писма, „добро дрво доноси лоше плодове” (Мт. 7) и супрот-

но. А ако није од Њега, значи да је од других начела и узрока. Онда пак или зло происходи од Добра, или Добро из зла, или пак, ако је то немогуће, Добро и зло се показују да происходе из разних начела и узрока. Тако пак све двоје није начело, а јединица је начело сваког двојег.

Једнако је несместиво да једна и иста Јединица потиче од две пуне супростављености и учествује на њима, па у таквом случају и само то начело није једноставно и није једно, већ подељено и двојно, противречно самом себи и променљиво. Немогуће је и то да биће потиче од два начела, те да она пребивају једно у другом и да су уз то још и сукобљена. Ако се то прихвати, и Бог ће да се покаже да није неподвргнут нечастивом и да није унутар подухвата. Ако би постојало нешто и Њега ремети, тада би све било неделатно и опстајало би у вечној борби. Једнако пак Добро свим бићима прдаје љубав од свештених богослова бива опевано као свет у властитом смислу речи и Дароватељ света. Зашто се и хармонично и дружељубиво све добро и јавља као производ једног живота, те сједињено с јединим Добром и кротко, и сагласно, и у међусобном поздрављању. Отуд у Богу зла нема, и зло није божанско.

Него, зло и није од Бога. Јер ако он није благ, или он ствара добра и доставља их, а не тако да некад једно, некад друго и не сасвим, јер се у таквом случају показује подвргнутим променљивости и мењању, и да је најбожанскије у свему – узрок. Ако је бивствовање у Богу добро, показује се да мењајући се према добру Бог се некада показује постојећим, а некад не показује. Ако он има добро путем учествовања, то Он то узима од другог, па ће ово да има, а ово нема. Отуд што зло није ни од Бога ни по Њему, није уопште и није по временима.

22. Зло није ни код анђела. Него ако боголики анђеол извештава о божанској Доброти, како је сам по учествовању други по реду, тиме пак оно што се јавља по суштини као прво по реду, јесте Извештавајуће, па је тада анђеол лик Божији, појава неочигледног светла, чисто огледало, најсветлије, неумрљано, неповређено, неистрошено, све примајуће, с допуштењем да кажемо, лепоту добротоликог лика Божијег који у себи сија без примеса колико је могуће, благошћу свештеног ћутања. Тако код анђела и нема зла.

Или су они који ћуте, зли? У том су смислу зли и они који уразу-мљују грешеће, и они од свештеника, који удаљавају непосвећене од божанских тајни. Али није то пак лоше што кажњавају, већ то што су постали достојним казне, и не ради тога што удаљавају недостојне из храмова, већ зато што је оскрнављен и неосвештен и неспособан да прими пречисте тајне.

23. Али и демони по природи нису зли. Јер, када би они били зли по природи, не би били од Добра, и у броју постојећих, не од добрих који су изменили своју природу, и били би вечно зли. Па да ли су они зли и по односу према самима себи или за друге? Ако су по односу према самима себи, не губе ли тада и сами; суштину силу или енергију? Ако је постојање, онда то није у опреци с природом, зато што они не уништавају нетелесно по природи, већ само подређено телу. А то није за све зло и није савршено зло. Па и да ништа од постојећег не нестаје у суштини и по природи, само логос хармоније и одговарања нагони, из недостатка поретка својственог природи, на сопственост да се остане као раније.

Немоћ пак није свемогућа, јер кад би она била свемогућа, завршила би са телом и са оним што му је подређено, а такво нестајање било би нестајање и ње саме. Отуд то није зло. Већ недостатак добра. Оно пак што уопште не учествује на Добру, не налази се међу бићима. То је закључивање примењљиво и на нестанак сила и енергија.

Даље, како демони од Бога створени могу да буду зли? Добро уводи у бивствовање и очитује добро. Па кад се они, кад неко и каже, и називају злим, али то није уколико учествују, јер они проистичу од Добра и добили су добру суштину, али уколико не постоје, показују се да нису у стању, како Писмо каже „да одрже своје достојанство” (Јуд., 6). У чему су пак, кажи ми, демони постали лошији, па ми кажемо да по чему другом, до по томе што су проћердали својство и енергију повезаности с божанским добрима?

У супротном случају, ако су демони зли по природи, тада су они вечно зли. Али зло није неколебљиво. Тиме што ако демони вечно пребивају једним и истим, тад они нису зли јер је у исти мах вечно својство Добра. Ако пак они нису увек зли, па не ни зли по природи, већ од недостатка анђеоских добара. И они нису сасвим неучествујући на Добру, уколико постоје, живе, мисле и уопште

имају неко кретање жеље. Да су они зли говори се зато, јер су се показали неспособни за делатност која одговара њиховој природи. Њихово је зло отступништво, одлажење од оног што им доликује, испуштање, несавршенство и обеснажење, слабљење, одступање и отпадање од сила које саздају њихово савршенство.

По делимичном, шта је то демонско зло? Бесмислена гневност, безумна страст, необузdana замишљања? Али то, колико је својствено демонима, није само по себи ни савршено зло, ни зло за све, нити зло само по себи. Чак и код неких животиња то није одрживо, а лишавање тога значи нестајање за животиње и зло. Одрживост пак таквима спасава и пружа могућност да постоји таквим својствима одређена природа животиње. На тај начин демонски род не представља сам по себи зло тиме што се јавља по природи, већ са оним са чиме се не очитује. И све што је од демона дато није изменило добро, већ су они отпали од свега им датог добра. За анђеоске дарове који су им дати никада нећемо рећи да су се изменили, јер они постоје и неповредиви и светлзрачећи, макар их ти и не видели, лишивши сами себе способности да виде Добро.

Тако уколико демони постоје, они постоје по Добру, те су добри и теже Лепом и Добром, желећи да буду, живе и постигну биће. А по узроку лишености, удаљавања и отпадања од њима доличних добара, показују се злим. И они су зли у тој мери, у којој не постоје. А желећи небиће, они желе зло.

24. Каже ли пак неко да су душе зле? Могуће је то зато што они посматрачки и спасоносно сапостоје са злим, а то није зло већ добро и од Добра, врлинско пак по односу према злу. Ако пак кажемо да се душе озаљују, од чега је друго ако није од оскудице благих својстава и способности, те отуд што од сопствене немоћи допуштају грешења и отклизавају се? Па и ваздух који нас окружује потамни, кажемо, од гушења и одсуствовања светла. А само светло вазда је светло које осветљава таму. Тиме што ни демонима није својствено, а ни нама својствено зло не представља по себи суштинско зло, већ је само недостатак, одсуство пуноће нама својствених блага.

25. Али нема зла ни код неразумних животиња. Ако пак занемариш код њих јарост, похоту и томе слично, што називају, али што се не очитује као зло једноставно присутно у њиховој природи,

тад изгубивши мушкост и понос лав више неће бити лав, поставши сасвим умиљатом пас више неће бити пас, ако је сама ствар пса да пушта своје и одагнава туђе. Тиме што то, што не губи природу, није прочитано злим, нестајање је природе слабост и недовољност природних својстава, енергија и сила. И ако све рођено временом достиже савршенство, тад и несавршено није сасвим унутар сваке природе.

26. Али, ни у целој природи нема зла. Ако сви природни логоси произлазе из свеопште природе, тад нема ничега, што би постојало насупрот њој. Оно одговара свакој посебној природи, а друго не одговара. Резличитим је природама различито противприродно, па оно што је за једну природно, за другу је противприродно. Зло природе, то је противприродност, порицање природе. Тиме што нема зле природе, зло се природе састоји у неспособности да испољи своју природу.

27. Али ни у телима није зло. Јер нелепота, болест, то је одузимање изгледа и нарушавање поретка. То није савршено зло, већ мање добро. Када пак наступа потпуно уништавање лепоте, изгледа и поретка, нестаје и само тело. Али то што се тело не прочитује узроком порока душе, јасно је отуд, што се порочност може појавити и без тела, како се то догодило код демона. И за умове је зло, и за душе, и за тела слабост у коришћењу и одстрањивање пред овладавањем сопственим добрима.

28. Али насупрот широко распрострањеном мњењу, зло и није у материји, већ као што казују, произлази отуд што се она прочитује као материја. Тако је и она учествујућа у поретку ствари, на њиховој лепоти и виду. Ако би пребивајући унутар њих материја била без особина и без облика, како би она могла да причињава било шта, а да сама не располаже са способношћу да се подреди остваривању?

Како би другачије материја могла да буде зло? Ако пак она никако не постоји, тада она није ни добро ни зло. Ако би она било како постојала, а све је постојеће од Добра, и материја ваља да потиче од Добра, па премда би се Добро показивало творцем зла, било да би се зло као потичуће од Добра показало добрим, било да би се зло показало творцем доброг, макар и добро, као проис-

тичуће од зла да се показује злом, или пак постоје два начела која проистичу из једног важнијег, трећег.

Ако пак говоре да је материја неопходна за потпуност целокупног света, како би онда материја била зло? То су сад разне ствари, зло и нужност. Да ли је могуће да би Благи уводио ради настајања, нешто од зла? Или је можда, зло принуђено од Доброг? Зло пак избегава природу Добра. Материја, кад би била зло, зар би могла да порађа и храни природу? Зло пак као такво није способно ни да порађа, ни да храни, нити уопште било шта да ствара и очувава.

Ако пак кажу да она не ствара зло у душама, већ их привлачи њему, како то може да буде истина? Многи од њих пак гледају на Добро. Опет, да ли би то било могуће, ако би их материја сасвим привлачила ка злу? Отуд је што зло у душама није од материје, већ од непочинственог грешног кретања. Ако пак кажу да је неизбежно повезано с материјом, непостојана материја не неопходна за неспособне да се ослоне сами на себе, па како би зло могло да буде то нужно или нужност зла?

29. Али то што ми називамо штетом, не бори се са Добрим својом силом. Јер савршена је штета сасвим без силе, а делимична нема силу као штета, већ као несавршена штета. Када је штета делић, то још није зло, а када постане потпуна, природа зла већ је ушла.

30. Сводећи може да се каже, да добро потиче од једног свеопштег узрока, а зло од многих делимичних оскудица. Бог зна зло као добро, и за Њега се узроци зала прочитују као добротворне силе. Ако је пак зло вечно, градеће, могуће, постоји и делује, откуд тад то код њега? Од Добра? Или код Добра, од зла? Или су они обоје од другог узрока?

Све што је саобразно с природом настаје по одређеном узроку. Ако је зло неузроковано и неодредиво, тада оно није сагласно са природом, јер у природи нема ничег противприродног, као што нема испољавања неискуства у искуству. Или је душа узрок зала, као ватра жеравице, па свему чему се приближава причињава зло? Или је природа душе добра, али је својим деловањем некад таква, а некад није? Ако је по природи и само њено бивствовање зло, откуда јој онда бивствовање? Није ли од стваралачког благог узрока свега постојећег? Ако је од Њега, може ли тада она у својој суштини да буде зла? И сва су њена настајања блага. Ако је то пак по

својим деловањима, онда то није непревазилазно. Ако пак није тако, откуд су се прикупиле њене врлине и боголикоост? Остаје да се сматра, да зло представља слабост и губљење Добра.

31. Узрок је добра један. Ако је зло супростављено Добру, тад је узрока зла много. Не производе појмови и силе зло, већ немоћ, слабост несразмерно мешање непримереног. Зло није непокретно и није увек једно и исто, већ неограничено, неодређено, способно да буде пренешено у друге, а такво је неодређено. Из целог се зла од почетка до краја показује Добро, јер све постоји ради Добра, како оно добро тако и оно супростављено, јер и то ми сачињавамо добрим жељама; јер нико обраћајући поглед на зло, не почињава то што почињава. Тиме што зло нема суштаство, већ само његову сличност, не пшожављује се ради себе, већ ради Добра.

32. Злу је потребно приписати случајно бивствовање, које то постаје захваљујући другом, а не од сопственог начела. Појављујући се, оно се представља као право, зато што се јавља ради Добра, а по суштини није право, зато што оно што није добро прихватамо као Добро.

Показује се да желиш једно а добијаш друго. На тај начин, зло је унутар пута, унутар сврхе, унутар природе, унутар узрока, унутар начела, унутар краја, унутар одређења, унутар жеље, унутар суштине. Отуда је зло штета, недостатак, немоћ, несразмер, грег, бесциљност, безобразлук, безживотност, безумље, неразумност, непромишљеност, неоснованост, непроузрокованост, неодређеност, бесплодност, неделатност, неуспешност, без поретка /некосмичност/, несагласно, неограниченост, тама, несуштаственост и само никако и никада није суштаствено.

Како је уопште способно за ишта зло? Мешајући се са добрим. Јер то, који је сасвим неучествујући на Добру, и не постоји, и ни за шта није способан. А ако је Добро и постојеће, и жељено, и моћно и делатно, како би нешто могло да се супростави Добру, будући да је лишено и воље и силе и енергије? Није свако зло усамљено зло за све и у свим случајевима. Демоско зло, бивствовање унутар добровидног ума, зло је за душу као обесмишљеност, зло за тело као противречност природе.

33. Како зло уопште присуствује у постојању промисла? Не постоји зло као зло, није бивствијуће и није међу бићима. И ништа од

бића није унутар промисла, и како зло није бивствујуће, није помешано с Добрим. И ако нема нићег бићевитог, неучествујућег на Добру, зло је недостатак Добра, па ништа од постојећег није сасвим лишено Добра, у свему је постојећем Божија промисао, па ништа од постојећег није унутар промисла. Али и код оних који се показују као зли, промисао се њима користи благоподобно, или пак неком другом делимичном или општом згодом, па на одговарајући начин сваком од бића промишља о њима. Зато ми и не прихватамо неоснована мњења многих, да промисао ваља да нас води и против воље према врлини, што вређа природу и што је несвојствено промислу. Јер спасоносна промисао подржава сваку природу која се самостално креће и у свима заједно, а и свако у посебности; у тој мери у којој је природа тих које промишља, способна да прими од потпуности и свемогућства промисла дајући сваком сразмерна промислитељска добра.

34. С тиме што зло није постојеће, нема га међу бићима. Зло као такво не постоји нигде. Зло не потиче од силе, већ од слабости. Већ код демона то што они сами представљају и потиче од добра и само представља добро. Њима је својствено зло следствено отпадању од сопствених добара, уклањању од истовремености и неспособношћу да долично овладају њима одговарајућим анђелосличећим савршенством. Они желе добро, када желе да буду, живе и мисле. И ако они не желе добро, тад желе небиће. А то већ није жељење, већ погрешан однос према истинском жељењу.

35. Писмо назива грешећим у разуму оне, код којих се у слабости извлачи незаборавно знање или чињење добра; а ко зна Вољу и не чини, чуо је о Добру, али је ослабио вером или енергијом. А за неке разумевати без жеље као спроводити добро, по узроку је промене или оскудевања у жељи.

И уопште зло, како смо много пута рекли, јесте исцрпљеност, слабост и оскудица било знања, било незаборављајућег знања, било вере, било жеље, било енергије Добра.

Али неко ће да каже да слабост не заслужује казну, већ опраштање. Ако би било немогуће да се буде моћан, то би било праведно. Али ако бити моћним зависи од Добра, које сагласно са Писмом, даје оно што свима одговара, тад заблуда, склањање, избављање и отпадање од властитих добара које потичу од Добра, нису похвал-

ни. Али о томе смо довољно по мери могућности рекли у трактату „О праведном и божанском суду”. У том свештеном спису истина Писма подвргла је под порок софистичка неправедна и лажљива казивања о Богу као речи лишеној смисла.

Сада смо довољно опевали Добро као нешто заиста изумљено, као начело и крај свега, као укупност бића, као стварање облика небића, као узрок свих добара, као неузрок зла, као промисао и савршену благост, која превасходи суштинско и несуштинско, које преокреће зло ка добром у недостатку себе од свих жељено, од свих љубљено, с којом се не храни тежња и све друго, што је било показано у одраније истинитој, како мислим, речи.

Глава пета

О ИМЕНУ „СУШТИ”, У ЊЕМУ ПАК И О ПРВОЛИКОВИМА

1. Сада ваља да пређемо на заиста суштинско богословско именовање суштине истински Суштог. Напомињемо да сврха речи није у томе да разјасни, на који је начин надсуштинска суштина надсуштаствена, будући да је то неисказиво, несхватљиво, сасвим необјашњиво и превазилази само сједињење; него у томе да би опевали иступање које ствара суштину богочелног начела свеке суштине у свему постојећем.

Ако божанско име Добро разјашњава сва иступања свеопштег узрока, распростире се на суштину и на непостојеће и превазилази и биће и небиће. И име Сушти се распростире на све суштинско и суштинско превазилази. И име Живот се распростире на све живо и превазилази живо. И име Премудрост распростире се на све мислеће, разумно и чулима опажљиво, и све то превазилази.

2. На тај начин, реч се труди да опева та божанска имена, која разјашњавају промисао. Оно пак не објашњава самонадбитну /аутонадсуштаствену/ Доброту, Суштину, Живот и Премудрост самонадсуштаствене божанскости, надоснованост, како каже Писмо, више од сваке доброте, божанскости, суштине. Живота и мудрости у тајним сферама, већ само опева разјашњавајућу благотворну промисао, Доброту по преимућству и узроку свих добара,

сушто, живот, мудрост, а такође живот који ствара суштину и даје узрок мудрости онима, који учествују на суштини, животу, уму, смислу и чулу.

Оно пориче да је Добро једно, да је Сушто друго, а Живот или Мудрост треће, да постоји много разлика и да се разно производи од разних божанствености, вишим и нижима, већ говоре да сви благи изласци и од нас опевана божанска имена припадају једном Богу и да једно објашњава бивствовање савршеног промисла једног Бога; а други су више општа или више делимична Његова пројављивања.

3. Опет ће неко да каже, да отуд што се сушто шире простире од живота, а живот шире од мудрости, јер живуће није више од суштог, осећајно од живућег, а осмишљени од осећајних, умодостижући од осмишљених, колико око Бога тога има и нејближе је Њему? Па онај, који је од Бога примио дарове, ваља да буде бољи и да превазилази друге.

Ако неко моде да представи себи умне суштине које немају ни бивствовање, ни живота, промишљање је тачно. Ако божански умови превазилазе остале суштине, живе више од раније живих, разумеју и знају то што превазилази чувство и разум, те се више од свих сушних упушта до Лепог и Добра и учествује на Њему, с чиме су ближе Добру, као што је Њему више учествујуће и само већа количина више добра од Њега добијеног, јесте попут оног како осмишљенија суштаства превасходе осећајна даром разума, а раније осећајима, а остало од другог наличјем живота. И мени се чини тачним то, да они који су више учествујући на једном неодредиво дарујућем Богу јесу ближе Њему од осталих, и више су божански.

4. У мери у којој смо и о томе казивали, опевајмо пак Добро као уистину Сушто, од свих сушних уопште као стваралачки постојеће. Сушти (*Јсх. 3, 14*) се појављује као надсуштаствени бивствени узрок сваког могућег бивствовања, Творцем суштине, постојања, бивства, суштине, природе, начела и мером векова, и реалношћу времена, и вечношћу сушних, и временом настајућих, и бивствовањем свега што само бива, и рађањем свега што се само појављује.

Из Суштог је вечност и суштина и биће и време и настајање, те ничуће и оно што ниче, суштина бића и на било који начин могу-

ће и настављајуће се. И постоји Сушти Бог додуше, не као иначе, већ једноставно и неодредиво, све бивствујуће садржавајући и предимајући у Себи. Зато се он и назива „Царем векова” (Тим. 7, 17), што је у Њему и око Њега, све што се односи на бивствовање суштину и непрекидност, а Њега Самог није било, неће бити и није бивало, Он није постао и не постаје, те више од тога, Њега нема. Али Он Сам по Себи представља бивствовање за бића, и не само бића, већ и само бивствовање бића од превечно Суштог, јер Он је Сам Век векова, који пребива до векова.

5. Враћајући се расуђивању кажемо да је бивствовање свих бића и векова од Предбића, па су свака вечност и време од Њега, те је Он предбићевито начело и узрок и свега шта год да било бићевито, и у Њему све учествује, те он не одступа ни од чега од бића и Сам постоји код свих, и у Њему се све сатавило; те уопште, било шта да би било, то је у Предбићевитом и уразумљује се и очувава и преставаља бивствовање пре других учествовања на Њему; па је бивствовање само по себи старије од бивствовања живота самог по себи, бивствовања мудрости саме по себи, божанске сличности саме по себи, те остало, по чему је биће учествујуће пре свега оног учествујућег на бивствовању; већ више од тога, све то, у чему биће учествује само је по себи учествујуће у бивствовању самом по себи, и нема ничега од бића, чији век и суштина не би били и само бивствовање.

Пре свега, на тај начин, Бог се опева с правом из најстаријег од свих Његових дарова ка Сушти. Јер унапред имајући и преимајући предбивствовање и надбивствовање, Он је отпочетка сачинио бивствовање уопште, имам у виду бивствовањ само по себи, а затим је помоћу самог бивствовања сачинио све што и само постоји. И сва начела бића учествују на бивствовању и јесу као начела и отпочетка су, а затим су и начела.

И ако хоћеш да именујеш начело живих као живих, то је тај живот сам по себи, сличниј као одговарајућих у сличности самој по себи, сједињених као сједињених у јединство само по себи, сређених као сређених у поредак сам по себи, те друге, који учествују на томе или на другом, или и на томе и на другом, или многим, и наћи ћеш да је самоучествујуће отпочетка учествујуће на бивствовању и одраније захваљујући бивствовању и постоји, а затим се

чине узроком тога или другог, како су по узроку учествовања на бивствовању и бићима, и учествујући. И ако они постоје захваљујући учествовању на бивствовању, тим више су они који су деоници.

6. Самопредобро се опева као оно што се предлаже у особини првог поклона самог бивствовања као најважнијег, првог од деоника. Из Ње и у Њој постоје и само бивствовање и начела постојећих, и сва бића, и све на било који начин одрживо од бивствовања, те то проистиче незадрживо, укупно и једно. И сваки број једновидно присуствује у јединици, и јединица јединствено садржи у себи сваки број и сви су бројеви обједињени у јединици, и што се даље број удаљава од јединице, тим се више он дели и умножава.

Тако и све линије које пролазе кроз центар у једном кругу имају једну заједничку тачку, а та тачка на исти начин обједињује све те праве једне с другима и са њиховим општим начелом, из којег проистичу; у том се центру оне сасвим сједињавају. Незнатно од њега одступајући, они се незнатно разилазе, бише и више одлазе. Краће, што су ближе центру, тим су више с њим и међусобно сједињене, а кад су даље од ње, више су удаљене и међусобно.

7. Али и у свему природном све што припада свакој посебној природи груписано је у несливено јединство, а на исти начин у души, одговарајући мери сваке силе промисли свега тела.

Нема ничег од предрасуда у томе да се од слабих ликова иде ка свеопштем узроку, да се у предсветским очима види све у свеопштем узроку, макар и једно другом супростављено, једновидно и сједињено, јер Он као начело суштине, из којег је и само бивствовање, с све макар и не било биће, где свако начело, свака граница, сваки живот, свака бесмртност, свака мудрост, сваки поредак, свака хармонија, свака сила, свака сигурност, свако заснивање, свака подела, свако разумевање, свака реч, свако чуло, свако својство, свака непокретност, свако кретање, свако обједињење, свако сливање, свака љубав, свако сједињење, свака деоба, свако одређење и остало, да захваљујући бивствовању постојећи, карактерише сва бића.

8. И из тог свеопштег узрока проистичу и умствене и разумне суштине боговидних анђела, те природа душе и свег света, и то, о чему се казује као о постојећем на било који начин; било у нечем

другом, било у идеји. Јер свесвете и најважније силе које уситину постоје и као да су засноване на предворју надсуштаствене Тројице, Од Њих и у Њима имају и бивствовање, и боговидно бивствовање, а затим за њима и мањи, у мањој мери, а најмањи сасвим мало, али као анђели у односу на нас, надсветски. И душе и све остало постојеће на сличан начин имају бивствовање и благодат, те постоје и благодествују добијајући бивствовање и благодествовање од Раније постојећег; у Њему и постојеће и постојеће на благ начин започиње, у Њему је очувавајуће и у Њему се завршава.

Старешинство Он пак удељује најбољим бићима, која Писмо назива вечним. Бивствовање најбољих само никада не ишчежава. А само је бивствовање од Раније постојећег и Њему бивствовање и принадежи, а не Он бивствовању; и у Њему је бивствовање, а не Он у бивствовању. И Он је Сам вечност и начело, и мера бивствовања, постојећи до суштине, бића и вечности и како је творачко начело суштине, Он је њена средина и крај.

И зато се заиста Предсуштаствени више пута умножава изрекама које одговарају сваком промислу бића и опева према правичности тако, да је Он био, јесте, биће, произашао је произлази и произаћи ће. За оне који богоподобно певавају то већ све значи, да Он по односу према сваком промислу пребива надсуштаствено и јавља се као узрок тамо где не би било бића. А није тако да Он унеколико није и унеколико јесте, да тамо јесте а онамо није; Он претходећи свему јесте узрок свега, свих начела у Себи, имајући и унапред имајући довршења свих бића, па је Он пре свега и више од свега надсуштаствено Надсушти, због чега му се све истовремено и приписује, а Он се не појављује као билчо шта од свега. Он је свеобликован, свевидећи, неуобличен, нелеп, начела, средина и крајеви бића недостижно и онострано их имајући у Себи, саобразно свима једним преједним узроком који им неисцрпно шаље као светло бивствовања. Ако наше сунце суштине и особина чулних бића, када их је много и различита су, а Оно је једно, сијајући природним светлом, обнавља и храни и очувава и испуњава и дели и сједињава и сагорева и чини плодотворним и разраста и мења и укоренује и рађа и креће и оживљава све, и свако од свих на њему одговарајући начин учествује на том једном и једином сун-

цу, а једно сунце на исти начин поседа узрок многих деоника, то Онај, Који се читује и као узрок сунца, и свега, далеко више превладава прволикковима свих бића у једном надсуштаственом сједињавању, у мери очитовања суштине после одласка од суштине. Прволикковима називамо у Богу унапред постојеће у јединству суштинотворних појмова бића, које богослови називају преднацртима и божанским и благим жељама, који расподељују и творе бића у сагласности с којима је Надсушти предодредио и остварио сва бића.

9. Философ Климент сматра оно што се назива прволикковима најначелнијим међу бићима, али реч се код њега не употребљава у основном, пуном и једноставном значењу. Допуштајући да је и то правилно речено, ваља да се сетимо шта каже богословље: „Показао сам ти то не због тога да би ти то следио”, већ да би користећи се њиме одговарајућим знањем узлазили, колико можемо, према свеопштем Узроку. Јер сва бића у виду оностраног јединства свега, потребују да се Њим повежу, кад је сачињен сутотворни искорак унутар небића и доброте, и прошавши кроз све, и напунивши се свим бивствовањем, и радујући се свим бићима, Он све у себи има унапред, једним преимућством једноставности одбацивши сваку двојственост, па на исти начин све обухватајући преједноставном бесконачношћу, те свему лично присуствује, попут тога како глас, како је један и исти, бива у многе уши примљен као један.

10. Свих је пак бића почетак и завршетак предпостојећи, а начело као и узрок, завршетак попут Онога ради Којег бивствују, ликом превазилазећи сваку противречност, па је Он одређење свега, и неодредивост свих неодредености и одређења. Сва су бића у једном, како се често говорило, Он их је унапред држао и саздао, пребивајући у свему и посвуда као један и исти и као Такав све проницао и произлазио према свему, пребивајући у Себи Самом, и умирен и крећући се, и без мира и без кретања, немајући ни почетка ни средине ни краја, не будући ничим и никаквим од бића. И Њему уопште ништа не придолази из вечних бића и из подвлашћених времена, већ и за времена и за вечности и за свих оних, који су у вечности и у времену, Он је оностран, јер је и вечност сама по себи, и биће, и мера постојећих, и мериво уопште

кроз Њега и од Њега. Али благовременије је да то буде речено други пут.

Глава шеста

О ИМЕНУ „ЖИВОТ”

1. А сада нам следи да опевамо вечни Живот, из Којег производи живот сам по себи и сваки живот и од Којег у свему код оног где не би било живота деонички распростире свакоме својствен живот. И код бесмртних је анђела живот и бесмртност, као и само непрестајуће вечног анђеоског кретања што се и појавило захваљујући њему, па захваљујући њему и говоре о вазда живућима као о бесмртнима, а са друге стране и као о несмртним небесницима, зато што они сами по себи имају могућност да живе бесмртно и вечно, али од животворећег узрока, што сваки живот твори и садржава. И као што смо рекли о Суштом да је Он век живота самог по себи, тако ћемо и овде опет да кажемо, да божански живот оживљава живот сам по себи и чини је суштаственом, па сваки живот и животно кретање потиче од живота, који превазилази сваки живот свако начело сваког живота. Од њега и душе имају неуништивост, а све животиње и раслиње живот, представљајући сами собом далеки одјек живота. Са Његовим ишчезавањем, сагласно Писму, ишчезава сваки живот, а с Њим и нестали од слабости учествујући на њој, поново се враћају, поново постају живи.

2. И први добија дар да живи животом самим по себи, даље за сав живот и сваког одвојено што му је дато да буде, способност да живи на одговарајући начин. Наднебеским животима даје се непромењљива и нетварна боговидна бесмртност и неотклоњиво непозиво вечно кретање, што се захваљујући истајућој доброты распростире и на живот демона, јер не од другог већ од самог тог истог узрока што има дар да буде живот и пребива. А људима као помешаним дарује се анђелолики живот по могућности, па од изобилља човекољубља и оне који су отишли од нас присива к себи и обраћа; а још је божанскије то, што нам је у целини обећано, тј. души са њом здруженим телима да ће је представити саврше-

ном животу и бесмртности. У старини то би се чинило против-природним, а ми заједно и уистину држимо то божанским делом и оним које надмашује природу.

Имам у виду превасходно од нас виђену природу, а не свемогући божански живот, јер према односу с њим, Природи свега живућег и посебно далеко божанскијих бића, никаквог живота нема унутар природе или изнад природе. Полемичке речи Симеонове поводом тога нека буду одагнате далеко од божанског друштва и твоје свештене душе. Јер он је, како мислим, заборавио и по томе се држи мудрим, на то да благоразуман човек не треба да се служи читим сведочанством чула као савезником у борби против неочигледног узрока свега. И ваља му рећи: говориш против природе, јер нема ничега што би њој било супротно.

3. Од Њега добијају живот и занимање све живуће и растуће. И да ли је умна или разумна или чувствена, или хранидбена и растућа, или било која друга врста живота да је именована, или начело живота, или суштина живота, све је из Њега који надмашује сваки живот и живи и оживљава, те у Њему све као у узроку претходи једним изгледом. Јер преживући и животоначелни живот јесте узрок, оживитељ, умножитељ и уделитељ сваког живота и од сваког је живота нужно да буде опеван, у складу са родношћу свих живућих, као свемогући и свеопшти живот, сагледив и опевљив, не као нешто исхтевајуће у животу, већ као само по себи живо испуњено жовотом, животвореће и преживотно у сваком животу, које превасходи то како човек може да опева неисказиви живот.

Глава седма

О ИМЕНИМА „МУДРОСТ”, „УМ”, „РЕЧ”, „ИСТИНА”, „ВЕРА”

1. Ако сада ниси против тога, опеваћемо благи и вечни живот као премудар и као мудрост саму по себи, а најважније као основу сваке мудрости, вишу од сваке мудрости и сазнања бића. Јер Бог није само по мудрости уочив „и разум његов броја нема” (77с. 146, 5), већ је он виши и од сваке речи, разума и мудрости.

Разумевајући то натприродно онај заиста божански, за наше опште и сунце непрекидности каже: „Немудро Божије мудрије је од људског” (7 Кор. 1, 25), не само зато што је свака људска мисао некаква обмана у поређењу са божанским савршенијим разумевањима у њиховој чврстости и непоколебљивости, већ и зато што се код богослова обично примењују порема Богу и порицања у обрнутом смислу. Тако и свесветлеће светло Писмо назива „невидљивим”, а многоопеваног и многоименованог „Неизрецивим и Безименим”, оног свугде пребивајућег и у свему налазећег „Недостижним и Неналажљивим”. На тај начин, кажу, и сада божански Апостол опева напоменуто „немудрост Божију” (ср. 1 Кор. 1, 21, 25), а то што се у њој показује чудним и несместивим, он је узео за неизразиво претходеће свакој речи истине.

Али како сам рекао на другом месту, достижући оно што нас превасходи на нама својствен начин, спутани урођеним нам чулима, изводећи божанско до првог по нама, у чему смо у заблуди, трудећи да преко очигледног постигнемо неисказиву божанску реч. Ваља да знамо да наш ум овладава способношћу да мисли, захваљујући чему изводи мисливу, са оним јединством што превазилази природу ума, захваљујући чему се он и прикључује ономе што је изнад њега. У складу с тим, божанско не припада томе да се достигне нашим снагама, већ пуним из самих себе од себе самих иступањем и обраћањем Богу. Боље је бити Божији него свој, јер ко се прикључи Богу, томе ће и бити дато божанско.

Да бисмо опевали такву неразумну, безумну и глупу мудрост на најбољи начин, кажемо да је она узрок сваког ума и смисла, сваке мудрости и сазнања, да јој припада свака воља, а од ње је свако знања и сазнање, те „сакривене” у њој и „све тајне премудрости и знања” (Кол. 2, 3). Надмудри и свемудри Узрок, у складу са веч реченим, јесте и сама по себи заснована мудрост, те све мудрости у целини и у свим њеним видовима.

2. Од ње су разумевање и разумевајуће силе анђеоских умова добиле једноставна и блажена разумевања. Не у делимичности или по делимичном, или од чула, или изводећи из речи, они скупљају божанско знање, не служећи се ничим што има опшења са тиме, већ чисти од свега материјалног и мноштвеног, они умовање у божанском достигну нематеријално, једновидно разумевајући. И

њихова умна сила и енергија обучена у беспримесну и ненатруњену чистоћу, способно да види божанске мисли, својом нерашчлањеносћу, нематеријалношћу и боговидним јединством одражавајући у мери у којој је то могуће, захваљујући божанској мудрости, божанску премудрост Ума и Речи.

И души начињеној осмишљеном и са својством да се креће поступно и окупруг истине бића, но по узроку делимичности и разноврсне промењивости, остају ниже од обједињених умова, једнако пак, захваљујући способности да прикупљају много под једно, у оној мери у којој је душама својствено и могуће, они се удостојавају равноанђеоског разумевања. Али и сама чувства, не грешећи против истине, могуће је назвати одјеком мудрости. Такође и демонски ум, у оној мери, у којој је он ум, проитиче из ње (мудрости), али уколико је обесмишљен и тежи да достигне оно, што не зна и не жели, с већим га је правом могуће назвати и отпадом од мудрости.

Ако се пак божанска мудрост назива начелом, узроком, основом, завршетком, заштитом и одређењем саме мудрости и сваке мудрости, сваког ума и смисла и сваког чувства, како се Сам премудри Бог опева као ум, реч и знање? Јер ако он може да прима ишта од достижућег умом, немајући умствене енергије, те како може да сазна чувствено, ако пребива изнад сваког чувства? А Писмо каже да Он све зна, и ништа не може да умакне божанском виђењу.

Како сам често говорио, божанско ваља да се поима на божанском одговарајући начин. Тако примењено на Бога безумље и безосећајност ваља разумевати, подразумевајући преимућство, а не недостатак, једнако као што се превасходном смислу приписује и безмисленост, несавршеност Свесавршеном и Сасвимсавршеном, неосећајући и невидљив мрак неприступачног Светла, које превасходи видљиво светло. Тиме што божански ум све разуме са знањем оностраним свему, као узрок свега, усредоточивши у Себе распрострањено знање свега, пре појаве анђела знајући и производећи анђеле, и све остало знајући и уводећи у суштаство изнутра, такорећи из самог начела. Сматрам да то Писмо има у виду са казивањем „Знајући све пре њиховог бивствовања” (Дан. 13, 42). Није пак од бића, изучавајући бића да божански ум има знање, већ од Себе и у Себи, као узрок Он предима и предсадржи разу-

мевање, знање и суштину свега, не судећи о сваком по научености, већ као Онај који зна и садржи сваки узрок свега, попут тога као што се светло јавља узроком таме, имајући у себи унапред знање о њој, не знајући таму преко ичег другог, већ само од светла.

Тако знајући себе, божанска мудрост познаје нематеријално све материјално, рашчлањено оно нерашчлањено, мноштвено обједињено, самим ти једним све и знајући и производећи. И ако по једном узроку Бог свему постојећем даје бивствовање, по том истом једном Узроку Он и зна како је све од Њега постојеће и у Њему предпостојеће, не добијајући од бића знање о њима, већ Сам дајући свакоме од њих самосазнање и знање других.

На тај начин Бог нема посебно знање којим би Он снао Самог Себе, а другим општим које обухвата све постојеће. Знајући С, узрок свега једва да не зна то, што из њега проиходи ичег се она јавља као узрок. Тиме што Бог зна постојеће тим знањем, којим Себе зна, а не по резултату изучавања суштине.

Писмо каже да већ и анђели знају оно што произлази на земљи, не сазнајући то постојеће чувствима, премда су они, све те ствари, осетљиви, а у складу са њима својственим боговидним умом, силом и природом.

3. Као додатак реченом ваља да се постави питање како ми познајемо Бога, не односећи се ни према умном, ни чулном, нити опште према постојећем. Свакако да би било тачно рећи да ми Бога не познајемо према Његовој природи, јер је она несазнатљива и превазилази сваки смисао и ум, него из устројства свега суштог, јер то од Њега произведено, што чувају неки ликови и сличности Његових божанских прволикова; упуштајући се даље у одрицање свега, путем и чином у мери снага, излазећи изван граница свега, узлазимо ка превасходећем узроку свега. Тиме се Бог познаје у свему и унутар свега.

И разумом се Бог познаје, и неразумом. И својствени су Му и разумевање и смисао, и знање, и сазнање, и чувство, и мњење, и уобразиља, и име, и све друго, и Он и није уразумеван, и сазнајући ни именујући. Он пак и није ништа од постојећих, и не познаје се преко било ког од постојећих. Он је „све у свему” и ништа ни у чему, и од свих се Он познаје у свему, и никако и ни од чега. И то

сад говоримо о Богу тачно, да од свих постојећих чијим се узроком Он јавља, он се опева на одговарајући начин.

Постоји такође и најбожанскије сазнање Бога, које се остварује кроз незнање преко сједињавања које превазилази ум, када ум одступивши од свог бића, а затим оставивши и самог себе и сједињавајући се са пресветлим зракама, отуд и тамо бива освештан недоступним истраживањем дубина мудрости. Ако се хоће, како сам рекао, да се она упозна и у свему, јер она је према Писму, све сачинила, управљајући свиме постојано, и узрок је несрушивог склада и поретка, што постојано сједињава завршетак првих са почетком других, стварајући из свега једину симфонију и хармонију.

4. Као „Реч” пак, Бог се у Светом Писму опева не само зато што је Он дародавац и речи и ума и мудрости, већ и зато што Он у једном лику обухвата у Себе узроке свега и простире се у све, прожимајући их, како каже Писмо (*ср. Прем. Сол. 7, 24; 8, 7*), све до краја, а пре свега зато, што божанска Реч једноставношћу превазилази сваку једноставност, па слободна од свега, превазилази све надсуштинско. Та Реч по себи представља јесноставну и истински сушту истину, у сагласности с којом као чистим и необмањујућим знањем суштина постоји божанско веровање, постојано упориште верујућих, засновано на истини и у истински непривидној истоветности. На тај начин верујући имају једноставно знање истине. Ако пак знање обједињава сазнајуће и сазнавано, а незнање је узрок вечних измена и комадања оног који не зна самог у себи, тада онај који је поверовао истини по Светом Писму, ништа не тера од истинске вере, у који је он оспособљен да унесе постојану непокретну и непривидну истоветност.

Онај који се сједињава са истином то одлично зна да у свом уму, ако би га многи уверавали као да је то по уму извео. Као што и бива, то им остаје скривено да је он захваљујући суштинској вери иступио од обмане у истину, а он зам заиста зна, да упркос томе што они говоре, он није безуман, већ ослобођен од непостојаног и промењивог лутања по свединамичкој разноврсности обмана једноставном и у истој мери вечној, себи равној истини. Тако пак и вође прваци наше богомудрости сваки дан умиру за истину, сваком речју и делом сведочећи, као што и приличи, да је у својој вр-

сти јединствено хришћанско сазнање истине од свих најједноставније и најбожанскије, те и више од тога, да је оно јединствена истина и једно и једноставно богопознање.

Глава осма

О ИМЕНИМА „СИЛА”, „ПРАВЕДНОСТ”, „СПАСЕЊЕ”, „ИЗБАВЉЕЊЕ”; У ЊОЈ ПАК О НЕРАВНОПРАВНОСТИ

1. Али ако божанску правду и премудру мудрост богослови опевају као силу и као праведност, називају је и спасењем и избављењем, па објаснимо и та божанска имена по мери могућности. То да богочелност онострано превазилази било коју сушту и замисливу силу, не мислим, а што неко нахраћен божанским речима не би знао. Јер богословље Му многократно приписује господство, већ Га одвајајући од наднебеских сила. Зашто богослови то опевају као Силу, када је иза граница сваке силе? Или нам ваља да разумемо на Њега примењено именовање Силом?

2. С тиме утврђујемо да је Бог сила, јер Он у Себи предима и садржи сваку силу, зато је Он узрок сваке силе, па по непосустајућој и неограниченој моћи уводи у бивствовање. Отуд што је Он узрок самог постојања као сила у целини, то је и сваке силе посебно, а отуд што овладава немерљивом силом, Он не само да свему доствља сичлу, већ и пребива изнад сваке силе која је то сама по себи. Он има превасходну способност да бескрајно много пута сачини нове у поређењу са постојећим силама, а те од Њега бескрајно сачињаване силе не могу да пригуше Његову надбезграничну силотворећу силу. Осим тога, Његова неизразива, несхватљива, неприказна, све превазилазећа сила или преобиле моћи, допушта Му да придаје подршку сили немоћи и освежава крајње од њених израза, како је то могуће видети на примеру чувстава, да надсјајеће светло доспева и до отупљеног гледања, а громки звуци пролазе, говоре и у уши, које не примају звуке лако. Јер то, што уопште не слуша, већ и није слух, и то што уопште не види, већ није гледање.

3. То бескрајно моћно Божије предање простира се у све постојеће, и међу бићима нема ничега, што би било сасвим лишено сваке

силе, да нема било умствене, било разумне, било повезане са чувствима, било животне, било тварне силе. И само бивствовање, ако је тако могуће рећи, има силу да буде по надсуштаственој сили.

4. Из Њега произлазе боговидне силе анђеоских чинова, а произлази и способност анђела да упоредо постоје и њиховом бесмртном уму сва својствена постојана кретања, те и само њихово неотклоњиво и незауставиво тежење добру. Од немериво благе и од саме силе која им то шаље они су и добили силу да буду такви, те да теже да вазда буду, као и силу да увек теже да имају силу.

5. Изливи незустављиве силе допиру и до људи, животиња, раслинства и све природе и сједињеном дају силу да љуби међусобно и да општи, а посебном силу да постоји у сваком својственом лику у својим границама, не сливајући их са другим и не мешајући; они подржавају чинове и благе поретке свега у сопственом добру, и очувавају бесмртне животе анђеоских јединица неповредивим, а твар и поредак небеских тела, светлила и звезда неизмењивим; дају могућност вечности да постоји, поступним кретањима деле окрете кругова времена, а враћањем у пређашње стање, сједињавају; дају ватри силу да не згасне, а течењу воде да не источи; маси ваздуха одређује границу; земљу оснивају ни на чему, њена живе производе очувава неупрљаним, стихије у узајамном складу и несливеним и нераздељеним узајамним прожимањем одржавају; подржавају спој душе и тела, а у деловање уводе раслинске и хранидбене силе растења; управљају свима од остварених сила; обезбеђују ненарушивост пребивања и дају и само обожење, за то дају силу посвећенима.

И уопште немаа ничег постојећег које је лишено сведржитељске заштите и окружености божанском силом. Јер оно што уопште нема никакве силе и не постоји, те само собом ништа не представља, и уопште никако и нема места.

6. Тако је маг Елима говорио: „Ако је Бог свесилан, зашто ваш богослов тврди да Он нешто не може?”. То је он укоревао божанског Павла, који је рекао, да Бог не може „Себе да се одрекне” (2 Тим. 2, 13). Споменувши то, бојим се озбиљно о томе размишљајући, какав је томе богословски смисао да се буде исмејан за глупост, као када би покушали да уништимо нераније на песку до-

мине од дечије игре или да се трудимо да дођемо до недоступног циља.

Одрицање од себе значи и одпадање од истине, истина је пак бивствујуће, па отпадање од истине јесте отпадање од бивствујућег. Ако је на тај начин истина бивствујуће, порицање истине је отпадање од бивствујућег, тада Бог не може да отпадне од бивствујућег, а небивствујућег нема. Могуће је да неко и каже да Он не може да не може и не зна по лишености незнања. Не разумевши то философ напомиње неискусне атлете, који у својој уобразиљи често противнике сматрају слабима, па се мушки боре са сенком одсуствујућих и изненадним ударима смело поражавају ваздух, уображавајући, да побеђују своје противнике, те се хвале и не знајући још колика је сила код тих.

Подражавајући пак по могућности богослову, ми опевамо надсилног Бога као свесилног, као блаженог, као јединог Владара, као Господа у Свом вечном владању, као Ономе Који није отпао ни од којих бића, већ више од тога, који превасходно унапред има све сушто, надсуштаствен по сили и свим обилним изливањем бића од преобиља расруће силе у способности да буде и само бивствовање дарујућег.

7. Бог се такође опева као праведливост, као Онај који свима по достојанству дели и добромерност, и лепоту, и добротинство, и устројство и све распореде и поретке, Који свакоме назначавача ко постоји у складу са заиста најправеднијим одређењем, те се за све и за сваког од њих појављује као узрок самосталности. Јер сва божанска праведност чини и одређује све очовавајући бепомешаним, непомешаним с друим, и дарујући сваком бићу одговарајуће, у складу са достојанством припадним сваком од постојећих.

И ако ми то говоримо правилно, тад они, који укоревају божанску праведност, сами не разумеју, да се показују кривим због очите неправде, јер заговарају да код смртних ваља да буде бесмртности, код несавршених савршенство, код бића слободних за кретање унутрашња принуда, код променљивих истоветност, код слабих савршенство силе, да су бића у времену дужна да буди вечна, покренути по природи неизмењивим, а басладе времена вечне, и уопште су спремни да својства једних придају другима. Следи да се зна да се божанска праведност зато јавља и као одиста истин-

ска праведност, која свима даје њима својствено, у складу са достојанством сваког од постојећих, те природу сваког очувава сагласно његовом чину и сили.

8. Али неко ће да каже да нема праведности, уколико се праведни људи остављају без помоћи, када их зли људи угњетавају. На то ваља да се одговори да ако људи које си назвао праведним воле то чега се на земљи домогну приврженици материје, тада су сасвим отпали од божанске љубави, па не знам како тада могу да буду названи праведнима, претпостављајући заиста вољеном и божанском незаслужена уважавања и љубави, недостојне њихових похвала. Ако пак они воле истинско биће, то када неко желећи нешто, добија жељено, следи да се радује. Не приближавају ли се тада људи лично по врлинама до анђела, када у тежњи божанском, по могућности одлазе од пристрасности према материјалном? Посебно се мужевно у томе понашају, када отрпљавају беду због Добра. Тад би се истински рекло, да карактерно својство божанске праведности не опада и не губи мужевност код најбољих људи са материјалним препуштањима, и ако са чиме то почиње да произлази, не оставља људе без помоћи, већ их утврђује у добру и нераслабљеном саставу и даје им по достојанству оно какви су.

9. Та божанска праведност опева се и као спасење свих, зато што она подржава и очувава посебност сваког и непомешаност суштине и чина са другима, јер је ненатруњен узрок свима својствених особености реченог.

Ако пак неко опевава спасење и због тога, што нон спасавајући избавља све од лошијег, и тог химнопевника свеопштег спасења сасвим примамо и процењујемо отуд, да он првим делом у спасењу он сматра одржавање свега неизмењеним, сагласним са самим собом, непобрканим и несклоним рђавости; на све то и непобедивим, неподвргнутим нападима, за сваки властити смисао украшавајућим, избављање свих од сваке неправедности и гурања у чудне области; и сачињавање неизмењливих пропорција сваког и које не прелазе у супростављеност. Није опречно мисли свештеног богословља да он опевава спасење те врсте као оно које избавља сва бића свих који се спасавају по благости од отпадања од сопствених добара, колико природа сваког од спасавајућих то допушта. Зато то богослови и називају избављењем, да Оно де доз-

вољава заиста постојећем да отпадне у небивствовање, и, ако се неко приклања погрешном и лошим делима, и отрпљава неку штету у пуноћи властитих добара, то га Оно избавља од страдања, немоћи и лишености, допуњавајући оно што недостаје и немоћно отачки обезбеђујући, узвишавајући изнад зла и више од тога, установљавајући се у добру, надокнађујући отпало добро у чин и поредак окрећући његова непочинства и безпоредак, враћајући у стање неповређености и ослобађајући од свега опороченог.

Али о томе и о праведности, одмеравајући и одређујући једнакост свих и која је удаљила сваку неправедност, произлазећи од свима својствене добротности и равноправности сваког, већ је речено. Ако пак неко има у виду неправедност, које све од свега разликује, тада таква неправедност укључује праведност, не допуштајући да проистекне помешаност свега са свиме, очувавајући све сушто у складу с тим видом, у коме је сваком својствено да буде.

Глава девета

О ИМЕНИМА „ВЕЛИКИ”, „МАЛИ”, „ТАЈ ПАК”, „ДРУГИ”, „СЛИЧАН”, „НЕСЛИЧАН”, „ПОКОЈ”, „КРЕТАЊЕ”, „РАВНОПРАВНОСТ”

1. Када и таква имена, као Велики, Мали, Тај пак, Други, Сличан, Несличан, Мир и Кретање придружују свеопштем узроку, размотримо према мери наших снага и те ликове богоименовања.

Бог се у Писму опевава као „Велики”, и „у величини”, и у „лаком дисању”, које очитује божанску маленост, те као „Тај пак” када Писмо каже „Ти си Тај пак” (*Пс. 101, 28*), и као „Други”, када Га исто Писмо представља као многоликог и многовидног; те као „Сличан” као подмет сличних и сличности; а као „Несличан свему” зато што нема Њему сличног. И као „Стојећи”, „Непокретан”, „Вавек седећи” и као „Крећући” као у свему пролазећи, и другим томе сличним божанским именима Бог се опева у Писму.

2. Великим се Бог назива као онај који овладава Својом личном величином, која се путем Њега предаје свима великим, изливајући ираспростирући се унутар и више од сваке величине, обухватају-

ћи сва места,, превазилазећи сваки број, прелазећи сваку безмерност, па по узроку испољавања Његових великих дела и од Њега истичућих дарова, онако како се чини да са свима учествује, они се и по Његовом безмерном изливању не умањују, остајући вазда преобилним, и од учествовања се не умањују, већ још више проистичу. Та је величина и неодредива и неизмерна, и неизбројна; та наизменичност и одговара напросто препростирућем се изживању необухватне величине.

3. Као о малом и танком о Њему говоре онда, када се Он налази иза границе сваког обима и меривости и кроз све пронице непријемчиво. Мало се јавља и као узрок свега, јер нећеш наћи ништа што не учествује на идеји малености. Примењљиво пак на Бога-мало је могуће разумети као Његово својство које неразабрано пролази кроз све и делује у свему, „и схвата до деобе душе и духа, повезаност мозга и костију и разликујућих помишљања и разумевања срца” (*ср. Евр. 4, 12*), и уопште свих бића. Јер „нема твари, скривене од Њега” (*Евр. 4, 13*). То мало без количине, без особине, неухватљиво, бесконачно, неодредиво, свеобухватајуће, само пак особено.

4. Име такође указује на надсуштаствено Вечно, непривидно, које пребива у Себи, на исти начин увек Само Себи једнако, истовремено у свему на једнак начин присуствујуће, тврдо и чисто Само по Себи у Себи у најбољим одређењима надсуштинске истовремености утврђено; непромењљиво, постојано, неуклоњиво, неизмењено, без примеса, нетварно, најједноставније, немајући нужност у било чему, нерастуће, ненестајуће, нерођено; не као да би било још не рођено, или не сасвим, или у некој или у некаквој особини нерођено, и не као било када и ни на који начин не постојеће, већ као више од свега нерођеног, напросто нерођено, вечно постојеће; Бивствујуће савршено у властитом смислу речи; Бивствујуће као Оно Само по Себи, Само Себи једнолико и истовремено одређујуће, самим пак од Себе свему достојном присуствује сјајем, једно са друким читава по узроку изобиља једновременности, мењајући у Себи на исти начин и супротности, будући да је једна јединствена која превазилази истовременост узрока сваке истовремености.

5. Другим се Бог назива зато, што промишљајући саприсуствује свему и ради спасења свих постаје „Све у свему”, пребивајући у Себи неодвојиво од Своје истоветности, једним непрестаним дејством и пребивајући с неотклоњивом силом дајући Себе за обожење обраћених.

Следи да се обрати пажња на другачији однос према Богу у Његовим разним ликовима у многоликим читовањима, на неко разликовање јављајућег од јављеног. Па као што би, да би описали душу, ми позајмљујемо лик од тела и с тиме повезујемо делове тела, а да само нема делова, па на такво применивши делове, са тим новим придатим души својственим значењем, добијамо њихове називе за означавање способности; па кажемо да је глава ум, шија мњење (као нешто посредујуће између разума и неразумног), груди гнев, живот њељење, а ноге стубови, природа; у далеко већем степену одговара свештеним разјашњењима тајног да се прочисти различитост форми и ликова, примењивих на Тога, ко је оностран свему. И ако хоћеш тромерје тела да примениш на недодирљивог и на Бога који нема лика, тда ваља да „ширином” Божијом назовеш надшироко у свим Божијим изласцима, „дужином” над свиме распростраћу силу, а „дубином” Његову недостижност за све што постоји, скривеност и несазнатљивост.

Али да би објаснили несродне ликове и облике не треба да заборавимо бестелесна божанска имена, прекривајући их чулним симболима, а о томе казујемо у „Симболичком богословљу”. Примећујемо одмах да саму чињеницу божанске другачијости ваља да разумемо не као неку измену наднепривидне истоветности, већ као Његово јединење умножавање Себе у једновидним плодотворним исхођењима.

6. Ако неко Бога назове сличним као пунином и у свему непоколебиво и нераздељено сличним Себи, не следи да сматрамо такво богоименовање недостојним. Богослови говоре да, превазилазећи све, Бог као такав није ничему сличан, али Он дарује Божију сличност онима који Му се обраћају, да би они по мери снага подражавали Суштог више од сваког одређења и речи. Божанској је сличности својствена сила да обраћа све уведено у бивствовање до свеопштег Узрока. Такво и следи да се назове сличним богу и суштинским „по божанском лику и сличности” (ср. *Пост.* 1, 26),

јер није томе сличан Бог, једнако као што ни човек није сличан својим израђевинама; слични једни другом могу да буду они сачињени јединствено, и могуће их је узајамно поредити једно са другим и у њиховој израђености одређивати њихову сличност, и њих обоје могу да буду слични једно другом, саодговарајући њиховом претходећем прволику сличности; а код узрока не можемо да допустимо след такве узајамности. И то да се буде сличан не даје се не само неким и некаквим; Бог је Узрок

Способности да се буде сличан за све учествујуће на сличности и јавља се као Суштина и саме сличности саме по себи. И то, што је код свих слично, слично је захваљујући неком следу божанске сличности и припада њиховом јединству.

7. И да ли је нужно да се о томе нешто каже? И само га богословље поштује као Несличног и свему Несаобразног као Оног Који се од свега разликује и, што је још парадоксалније, каже да нема ничега Њему сличног. Опет то не противречи реченом о Његовој сличности. Једно је и исто слично богу, и неслично је слично у тој мери, у којој је могуће да подражава Неподраживог, слично пак зато што следовања уступају Узроку, неодредиво, неизмерно и никаквим Га мерама не достижући.

8. Шта да кажемо о божанском „стању” или „седишту”? Шта би то друго значило, ако не то, да Бог пребива у Себи Самом, да је Он добро утврђен и надзаснован у непромењивој истоветности, да Он делује сам с обзиром на Себе Самог на један и исти начин, да он пребива не излазећи из Себе, а по узроку те непромењивости и сасвим је непокретан, и притом надсуштствено. Јер Он је Узрок сваког стања и седења, и Он је више од сваког стања и седења, и у Њему се све саставило и по узроку „стања” сопствених добара неуздрживо се очувава.

9. Али шта да се мисли када богослови о свему што пролази и креће се говоре као о непокретном? Не следи ли да се то прима сличним Божијем лику? Његово кретање ваља себи представљати побожно, не као случајну промену, преокрет, или колебање, или кретање у простору, по правој или кружно или овако или онако истовремено, било као умствено, душевно, или физичко, већ као кретање којим Бог све приводи у постојање, све садржи, све свес-

трано подразумева и у свему присуствује неодољивим обухватом свега, промисаоним иступима у све постојеће и енергијама.

Нека буде и речи дозвољено да опева и кретања непокретног Бога на Богу одговарајући начин. Нека кретање по прави значи неизмењивост и неотклоњиво исхођење енергије и из свега происхођење Његово бивствовање; кретање по спирали чврсто је исхођење и плодотворно сијање; кретање по кругу је једновременост, обухватајући и средину и крајеве и обухватајуће и обухваћено, и враћање Њему онима из Њега произлазећим.

10. Ако пак неко сматра да именована Бога Тиме и Праведношћу имају у Писму смисао „Једнак”, ваља рећи да је Бог „Једнак” не само као лишен и умно кретање, у складу с којим ум делује, или делова или непромењивости, већ и као на једнак начин према свима и кроз све се распростирући, као Суштаство једнакости саме по себи, у складу с чиме Он једнако смешта међусобности, сваки једнако у складу са способностима добија учешће, свима једнако према достојанству ширећи давање, а такође стога што је свака једнакост у уму, у разуму, у речи, у чувству, у суштаству, у природи и жељи, оно што Он унапред свему садржи онострано и обједињено у Себи, захваљујући Својој творачкој сили која превазилази сваку једнакост.

Глава десета

О ИМЕНИМА „СВЕДРЖИТЕЉ” И „СТРАЦ ДАНА”, И ОВДЕ ПАК О ВЕЧНОСТИ И О ВРЕМЕНУ

1. Време је да се многиимени Бог опева речима и као Сведржитељ и Старац дана. Прво се говори зато што Он све подржава, повезујући и обједињавајући Основ, садржавајући све нераспадљиво у Себи, сведржитељски производећи све из Себе као из корена; све у Себи као у пучину сведржитељски преокреће; све на Себи, као на свему издржавајућем темељу држећи, све подржавајуће једним обухватним захватом збринувши да ништа не нестане када је и отпало од Њега, као бегунац од свеопштег прибежишта, не дозвољавајући то. Богочачелност се назива Сведржитељем и као што треба свима господари и , као од свих жељено и љубљено, и као

жеља за ропством и слатким божанским мукама, сведржитељске и безболне љубави према Својој доброти која се свима налаже.

2. Као Стари дани Бог се опева стога, што Он постоји и као вечност, и као време свега, и до дана, и до вечности, и до времена. Једнако и време, и дан, и час, и вечност ваља богоподобно доводити у однос с Њиме, зато што Он у сваком кретању остаје неизмењен и непокретан, вечно се краћући, пребива у Себи и читује се и као Узрок вечности, и времена, и дана.

Зато се у тајанственом обасјавањима у свештеним богојављењима Бог израђује и као сед, и као млад; старац значи да је Он древан и постојећи „од почетка”; младић пад да Он не стари, а оба показују да Он пролази кроз све од почетка до краја; или пак, како казује наш божански свештенослужитељ, они обоје опремају божанску старину: старац првог у времену, а младић далеко начелнијег по броју, колико је јединица и њој ближи бројеви начелно даље од њихових односа.

3. Одговара, чини ми се, да се из Писма такође сазна природа времена и вечности. Како није све већ напросто нерођено и заиста свецело бесконачно они га вазда називају вечним и није све нераспадливо, бесмртно, неизмерно и постојано пребивајуће, као на пример говорећи „Подигните се, вечне двери” (Пс. 23, 7) и томе слично. Често слично именоване они примењују и на далеко древније. Понекад вечношћу називају такође и сво протезање нашег времена, уколико је то својствено вечности да буде древна, неизмењива и да мери бивствовање у целини.

Временом пак називају то што је повезано с рођењем, распадањем, изменом и пребивање било у једном, било у другом стању. Зашто богослови и говоре да они овде ограничени временом, имамо деоништво са вечношћу, када долазимо до нераспадливог и неизмењивог века. Писмо има у виду и временити век, и вечно време, када би хтели да од њега по преимућству знамо да се Сушто у већем делу и у властитом смислу речи назива и представља вечним, а оно што се рађа временитим.

Не следи да се на тај начин мисли простота, да је оно што се назива вечним савечно превечном Богу, већ непоколебљиво следећи за високопштујућим Писмом, одговара да се вечно и времено разуме у складу са њима познатим ликовима. Између Суштог и

рађајућег је то, што је одмах учествујуће на вечности, а делимично времена. Бога је могуће опевати и као вечност, и као време, као Узрок и свег времена, и вечности, и Старине дана, као до времена и изнад времена Суштог и оног који мења „времена и лета”, такође и до векова Постојећег, уколико је Он и до вечности, и изнад вечности, и Његово Царство је „царство свих векова”. (Пс. 144, 13) Амин.

Глава једанаеста

О ИМЕНУ „СВЕТ”, О ТОМЕ, ДА ОЗНАЧАВА „БИВСТВОВАЊЕ САМО-ПО-СЕБИ”, ШТА ЈЕ ТО „ЖИВОТ САМ-ПО-СЕБИ”, „СИЛА САМА-ПО-СЕБИ” И ДРУГО, ШТО СЕ НА ТАЈ НАЧИН ИЗРАЖАВА

1. Хајде да мирним химнама похвалимо божански првосабрани свет. Он пак све обједињава и рађа и саздаје свеопште једномишљење и сагласност. Зато Га сви и желе, да би Он њихово разједињено мноштво обратио у јединствену целину и подељене свеопштим међусобним ратом сјединио у јединородну здруженост. Па ипак захваљујући учешћу на божанском свету старије од сила сједињења обједињавају се унутар себе самих, једне с другима и с једним и савршеним начелом и узроком свеопштег света. Неподељено присутвујући у свему, дословно неким закрпама сједињавајући раздељено, Он даје свему одређење и границу, све опскрбљује и ничему не допушта да се разруши, разлије у нешто необликовано и неодређено, у оно без поретка и непостојаност, да показује да је Бога лишено и изашло из свог јединства, и помешавши се са свиме, да се растворе један у другом.

Што се тиче самог божанског света, шта је пак он, или мировања, како свештени Јуст назива неизрецивим и на све познато излазећом непокретносшћу, на који начин Он постаје свет и пребива мирујући, постоји у Себи и унутар Самог Себе, савц се у Себи Самом више него сједињавајући, и улази у Себе, и многократно Се умножава, и не остављајући јединство са собом улази у све, остајући унутар свега целим ради безмерности свеобухватног јединства, а то ни да помисли ни да каже ико од бића није дозвољено

нити могуће. Али додавши Му неискazивост и несазнатљивост као Суштом изнад свега, размотримо колико је то људима и нама, који смо остали од многих добрих људи, могуће, за Његова умствена и названа учешћа.

2. И прво ваља рећи да је Он самомирујући и целине и ипостаз оног по појединачном и да све једне према другима сауправља према њиховом несастављеном јединству, према једном неподељено јединствено и без размака уједно неразвргиво према сваком поједином виду које није прижељкивано кроз оно с обзиром на супростављене деобе нити не поништавајући сједињавајућу тачност и чистоћу.

Размотримо пак једну и једноставну природу мирујућег сједињавања, која све сједињава са собом и једно са другим и која све очувава у несловеном држању свега и непомешано и сарастворено. Захваљујући њој божански умствени умови сједињавају се са својим мислима и мисливим, а затим крећу на непознато сједињавање с тиме, што се налази изнад ума. Захваљујући њој душе, сјединивши и сводећи на јединствену умствену чистоћу своју разноликост идеја, на њима одговарајућем путу и чину иду кроз нетварно и лишено делова ратумевање према надразумном јединству. Захваљујући њој, у њеној божанској хармонији, извршава се нераскидиво сплитање свега уједно и достиже савршена сагласност, једнодушје и савез без сливања сједињујућег и неподељено садржавајућег.

Јер целина савршеног света долази до своје суштине са најједноставнијим и без примесе доласком његове једнотвореће силе, сједињавајући све и повезујући крајеве кроз средину с крајевима у једном једнаком спрезању љубави, дајући да се Њиме наслађујемо и до најудаљенијих области свега и све путем сједињавања, поистовећивања, сједињавања и сабирања порођеног; а божански свет уз то остаје да стоји неподељено, откривајући све у Једном, што кроз све пролази и не иступа из Своје сопствене истоветности, јер Он допире до свега и предаје Себе на одговарајући начин свима; и излази у преобиљу мирне плодотворности, те по стајању превасходног јединства пребива сав у свем уцело са Собом преобједињеним.

3. А зашто, неко би могао да пита, сви желе мира? Многи се радују разноме и разноликости и разликама, те не желе добровољно да обитавају у спокојству. И ако то неко каже, да су разни и разлике својства сваког од бића и да нема једног бивствујућег међу бивствујућим, какво год да било, никада не пожели да га одагна, на то нећемо и ми да одговарамо, већ ћемо да најавимо такву жељу за миром. Како сви воле да буду у свету и јединству са собом и од самих себе, и принадежи им да се не удаљавају и не опадају. А савршени свет јесте хранитељ својствен свакој особености без примеса, који својим промислом поклања свет, чувајући све без делећих међусобица и непомешано са Самим Собом и једног с другим, непокретном и неотклоњивом силом држећи све у узајамном свету и непокретности.

4. И ако све покретно хоће да не пребива у мировању, а да извршава њему својствено кретање, и то је хтење свеопштег божанског света, који све очувава од њих самих неотпалих од себе и запажајућег посебност и покретан живот свих покретних неизмењеним и неотпалим, у стању света са самима собом и у самој тој делатности, каква им је својствена.

5. Ако пак онај који говори о достизању преко опадања од света различитости, утврђује да се не појављују сви као приврженици света, на то је од свега најбоље да се одговори, да нема ничега код бића што би могло сасвим да отпадне од сваког јединства. Јер не постоји и нема код бића сасвим непостојаног, неодређеног, неутврдивог и несавршеног. Ако он каже да су то људи који не воле свет и њему својствена добра, и који се радују раздорима, свађама, изливима гнева и пометњи, тада их одређују жалосне сличности тежње ка свету, обузете многим страстима и задржавају их са неразумним жељама, па се са испуњавањем вечног одбеглиштва надају да ће да се успокоје, што су онеспокојени недостатком над њима владајућих наслада.

Шта је могуће рећи о Христосовом ђевољубљу које излива свет, на шта гледајући учимо да се више не боримо ни са самима собом, ни један са другим, ни са анђелима, већ да се по мери снага трудимо у божанском, у складу са промислом Исуса Који је производио „све у свему” и суделујући од века на предодређено неисказаном свету, мирећи нас с Њиме у духу, а кроз Њега и у

Њему, с Оцем. О тим натприродним даровима довољно се рекло у „Теолошким огледима”, где заједно с нама сведочи и свештена духовност Писма.

6. Али како си ме негда питао путем писма, шта називам бивствовањем самим по себи, животом самим по себи, мудрошћу самом по себи, те рекао да је недомишљено зашто некада Бога називам животом самим по себи, а некад ипостазу живота самог по себи, сматрао сам да је неопходно, свештени човече Божији, да разрешим и ту твоју недоумицу која се тиче мене. И пре свега, понављам и сада речено већ хиљаду пута, да није противречно то да се Бог назива Силом сам по себи, или Животом сам по себи и Ипостазу живота самог по себи или света или силе. У једном случају он добија име бића и сасвим првоначелних бића као Узрок свих бића, а у другом пак као надсуштинско изнад свих, а у том броју и првоначелних бића, Надсуштаствени.

О чему уопште, питаш ти, говоримо као о бивствовању самом по себи или о животу самом по себи, и шта сматрамо напросто и начелно постојећим и од Бога првоначелно установљеним? То, кажемо ми, није компиковано да се објасни, и то је могуће учинити непосредно и једноставно. Не утврђујемо ми да је бивствовање само по себи нека божанска или анђеоска суштина, која се појављује као узрок бивствовања свега постојећег, јер и за бивствовање свега постојећег и за само бивствовање важи једно надсуштаствено начело, једна Суштина и један Узрок. Не говоримо и то да живот потиче од друге божанскости осим надбожанског Живота, као очитован узрок свега постојећег, те живота самог по себи. Краће речено, не сматрамо да између постојећег има неких начелних творачких суштина и подлога, које би се маштовито именовале боговима и творцима постојећег, каквих, уистину и непосредно говорећи, ни сами они нису упознали, уколико такви ни не постоје, ни њихови очеви. Бивствовањем и Животом самим по себи (и Божанственошћу самој по себи) називамо како је нешто начелно, божанско и јавља се као Узрок, једно надначелно и надпостојеће Начело и Узрок свега, а као нешто учествујуће придате промисаоне силе неприступачном Богу, као остваривање само по себи, оживљавање само по себи, обожење само по себи, учествујући на одговарајући начин оном како се биће и појављује,

и назива бићем, и живећим, и обоженим, и томе сличним. Зато се добри и назива Творцем првих од њих, затим њиховим у целини, потом према посебности, а затим тих што са њима учествује у целини, а онда и ко делимично.

И да ли је нужно да се о томе говори, када неки од наших божанских свештеноучитеља Тога називају и Основом и благошћу самом по себи, и божанскошћу, а да Он превасходи и благост и божанскост, говорећи, да благост сама по себи и божанскост јесте благотворећи и боготворећи дар, који потиче од Бога; а лепота сама по себи јесте исхођење способности да се буде лепим у изворном смислу речи, сачињавајући и лепоту у целини и делимичну лепоту, лепо у целини и делимично лепо; и друго, што се на тај начин говори и говориће се позвано наговештавајући промисли и добра, које учествују на бићима, изобилним изливањем произлазећи и проистичући од неприступачног Бога, да би Узрок свега остао строго иза граница свега, те да би надпостојеће и натприродно свугде и вазда превазилазио сваку суштину и природу.

Глава дванаеста

О ИМЕНИМА „СВЕТО СВЕТИХ”, „ЦАР ЦАРЕВА”, „ГОСПОД ГОСПОДЕ”, „БОГ БОГОВА”

1. Кад је и о томе, колико је било потребно да се каже, до краја, како мислим, речено је, па нам приличи да опевамо бесконачно именујућег и као „Светога светих” (*Дан, 9, 24*) и као „Цара царујућих” (*7 Тим. 6, 15; Откр. 19, 16*), који царује вечно „на вјеки и даље”, и као „Господ господе” (*7 Тим. 6, 15; Откр. 19, 16*) и „Бога богова” (*Пс. 49, 7*). И отпрве ваља разјаснити шта ми поимамо под светошћу самом по себи, шта под царством, под господством, под божанскошћу и да то Писмо хоће да покаже, придевајући имена.

2. Како светост, колико ми то можемо да кажемо, јесте слобода од сваког оскрвнућа и у свим односима савршена незатворена чистоћа. Царство је распоређеност свих ограничења, постављености, закона и поредака. Господство пак јесте не само преовладавање лошијег, већ и свеусавршена овладаност сваким добром и благом

и њихово истинско и поребно обезбеђивање. Зато је „господство” сродно и са речима „господин”, „нешто господари”, „господареће”. Божанскост је свевидећа промисао, која све окружује свесавршеном благошћу и садржава. Она собом пуни и превазилази све то, што се њеним промислом користи.

3. Та имена ваља да буду у лику напросто опевавана примењљиво на све превазилазећи Узрок, а уз њега ваља да буду прибављени превасходна светост, господство, вишње царство и најједноставнија божанскост. Из Ње је одједном израсла и распространила се свака довршеност без примеса сваке беспрекорне чистоће, сваки учинак бића и устројство. Она одагнава сваку дисхармонију, неравноправност и несразмерност, радује Се добротворној истоветности и правилности, те за Собом води удостојене да се Њоме причесте. Њој су својствени пуно и савршено овладавање свим добрим, свака добра промисао, који ради и подржава промишљајуће. Она добротолепо даје Себе за обожење оних који се обраћају.

4. Након што је преиспуњен свиме Узрок свега по једној у свему превазилазећој пребачености, Он се и опева као Свети светих и ранијим одговарајућим преиспуњењима Узрока и ликом према Његовом оностраним превасходству. Могуће је рећи, ако свето, божанско, господско или царско превасходи не очитујући се таквим, а учествовање само по себи је од учествујућих на њему, и учествовања су од Оног Који је све причинио. Светима пак, царевима, господом и боговима Писмо назива прве у одговарајућем свакоме од њиховог ранга, кроз које други, учествујући на Божијим даровима, то умножавају, што им се предало простим, у складу са њиховим особеностима, чија је разноврсност најпре промисаоно и боговидно сједињена у властито јединство.

Глава тринаеста

ОБ ИМЕНИМА „САВРШЕНИ” И „ЈЕДАН”

1. Толико о томе. Одредимо на крају реч, уколико то сматраш разумним /логичним/, које је од имена само најбољег значења. Јер и теологија узрок свега и све и све уједно категорише као саму сврху и као једно опевава.

Савршен је Он не само као самосавршен, једновидно Сам Собом ограничен и у целини са Собом целим најсавршенији, већ и као надсавршен, зато што све превазилази, ограничава сваку безмерност, сваку границу размиче, не бивајући ничим сместив и достижан, већ непрестаним импулсима бесконачних енергија простирући се на све и изнад свега.

Савршеним се Он назива такође и као онај који се не шири, већ је свагда савршен, и не умањује се; као Онај што све у Себи унапред има и на све се излива у једном и истом непрестаном дешавању преобилног ненестајућег предавања, Којим Он све чини савршеним и испуњава Својим савршенством.

2. Он се назива Једним зато, што јединствено јесте по превасходству јединственог јединства, па се и јавља не излазећи ван граница Једног, Узрока свега. Јер нема у бићима ништа што не учествује на Једном. Онако како је сваки број учествујући на јединици и каже се „једна двојица”, „једна дестина”, или „једна половина”, „једна трећина”, „једна десетина”, тако и све, и сваки део учествује у јединици, па постојање јединице означава постојање свега.

Узрок свега није пак једно од многих једних, већ унапред свим јединицама и мноштву и сасвим је једно и одвојено од многих. Нерма пак мноштва које није сасвим учествујуће на јединици, али много је делимичног једно као цело, много је придолазећег подлежећем једном, много бројем или силама по виду једног, а многи су видови једног по врсти, и многе појаве једног по начелу. И нема ничег међу бићима, што на неки начин не би учествовало на једном, сједињеном у свом јединству обухватајући све у свему, све у целини, укључујући супростављености.

Без јединице не добијају се и множине, јединица пак без мноштва може да постоји као јединица, претходећи сваком множинском броју. Ако би претпоставили да је све у свему обједињено, све ће и бити једно у целини.

3. Осим тога, такође и то стоји, да је по једном и за сваки предприумљени лик, па се једно појављује као основа свега. И ако се искључи једно, неће бити ни целине ни дела, нити ичег другог од бића. Јер једно у себи предпоседује и обухвата једновидно. Зато богословље и опева богоначелство у свему као узрок свега, називајући га Једним. И „Један Бог Отац”, „Један Господ Исус Христос”, „Један пак Дух” каже се према узроку вишег степена неразделености целосног божанског јединства, у којем је све сабрано у једно и сједињено и суштински присуствује.

Зашто све по правди и узлази и узводи се према богоначелству, захваљујући Кома, из Кога, Којим, у Којем и код Којег све постоји, састављено, пребива, садржи се, испуњава и враћа се. И није у суштом могуће наћи ништа што би се тако појавило, да се не усавршава и не очувава не захваљујући Једном, како се надсуштински именује сва Божанственост.

И доличи и нама, који смо обраћени силом божанског јединства од многог Једном, да у једном лику опевамо сврховиту и једну божанскост, Једно које се јавља као Узрок свега, што претходи свакој јединици и мноштву, делу и целини, граници и безграничности, одређености и неодређености, што ограничава све постојеће и само бивствовање, једновидно се појављујући као узрок сваког и свих у целини, а заједно с тим пребивајући код свих и изнад свих, више од самог једносуштог, само једносушто ограничавајући, ако се само једносушто убраја у бића. Број је овде доник суштине, а надсуштатствено пак једно ограничава и једносушто, и сваки број, и само се појављује као начело, узрок, број и поредака и јединица и бројева, и све постојећег.

Зашто све што надвишава божанскост опевано као Јединица и Тројица, и не појављује се ни као јединица, ни тројица у нашем поимању или од кога другог од бића. Али ми и Тројицом и Јединицом називамо као оне који превазилазе свако име и надсуштатствену божанскост по односу према бићима, да би их сада опевали као надобједињеност и богородност. Како никаква јединица, никаква тројица, никакав број није способан да роди, нити било шта друго од бића, или да неке од бића не изводи разумљиво из оног што све надмашује, и реч и ум, скривено изнад свега надсуштатствено надсуште надбожанствености, па за њу нема ни имена, ни речи, зато што је она у неприступачној ононостраности.

И само име Благост спомињемо уз њу, не зато што оно подилази, већ зато што желећи нешто да појмимо и кажемо о њеној неизрецивој природи, првим делом посвећујемо јој најважније од имена. И када би се и у томе усагласили са теолозима, нисмо с

644

тим мање удаљени од заснивања истине. Зашто су они уважили усхођење путем одрицања као оно што изузима душу од њој сродног, проводећи кроз сва божанска разумевања, према односу са којим Онај, Који је виши од сваког имена, сваке речи и знања, оностран, а резултат свега је да се с Њим сједињујемо утолико, уколико је за нас могуће да се сједињујемо.

4. Сабравши заједно та умствена Божија имена, открили смо колико је било могуће, да она не само да су далеко од тачности (то уистину могу да кажу и анђели), већ и од анђеоских песмопева (а најнижи су од анђела виши од наших најбољих богослова), а такође и од самих богослова и њихових следбеника или сапутника, и чак најскромнијих међу нама једнаких по чину. Ако је пак оно речено правично и успело нам да по мери наших снага разјаснимо смисао божанских имена, то ваља приписати Узроку свих добара, које отпочетка удељује саму способност говора, а затим способност да се добро говори.

Ако се пак неко од оних једнаких по снази имена показало као испуштено, и њега ваља да разумевамо на исти начин. Ако је пак то нетачно или несавршено, и ако смо се делимично или сасвим отклонили од истине, то ће да исправи дело твог човекољубља, кад упркос жељи нисмо појмили и дали објашњење оном који жели да научи, да будемо од помоћи ономе, коме недостају снаге, те излечили оне који не желе да их боли, налазећи једно у себи, друго код других, а све од Добра добијајући и нама предајући. Не заустављај се, већ чини добро дружељубивом човеку. Сад већ видиш да ниједну од нама предатих свештеноначелних речи нисмо сакрили у себи, већ смо вам их пренели неизмењеним, а предаћемо их и другим свештеним мужевима, уколико будемо у снази говора, а они, којима се говори, да слушају, ни у чему се не искажу предања, само да у способности поимања или њиховог излагања не ослабимо. Али нека то буде, како Бог воли, каже се. За нас нека то буде крај разјашњења умствених Божијих имена. Богом знано, прелазимо на „Симболичко богословље”.

према старогрчком изворнику:

J. P. Migne: *Patrologia graeca*, vol. 3 /Per˘ tī n I Jeknjn Ńnom£tnjn/

др Александар М. Петровић